

Peter Goedhart

TULIPÁNOK INDIÁBAN

25 rövid történet

TULIPÁNOK INDIÁBAN
Peter Goedhart

TULIPÁNOK INDIÁBAN

25 rövid történet Peter Goedhart tollából

Budapest, Wesley Kiadó
2022

A fordítás az alábbi kiadások felhasználásával készült:

Tulips in India. 24 short stories by Peter Goedhart.

Translation Barbara Fasting. Utrecht, ICCO, 2005.

ISBN 978 90 73585 64 5

valamint

Goedhart, Peter: *Tulpen in India en andere verhalen*. Utrecht,

ICCO, 2003. ISBN 90-73585-45-7

Fordította: Orbán Éva, Táborossy Anna

A szerző fényképét készítette: Guy Ackermans

ISBN 978-963-9744-60-8 (elektronikus kiadás)

ISBN 978-963-9744-59-2 (nyomtatott változat)

Copyright © Peter Goedhart (2022)

Hungarian translation © Táborossy Anna, Orbán Éva (2022)

© Wesley Kiadó

A FORDÍTÓ ELŐSZAVA A MAGYAR KIADÁSHOZ

Mindig érdekelt India. A könyvek és a filmek, de legfőképpen az a néhány indiai ember keltette fel a kíváncsiságomat, akikkel a sors összehozott. Alkalmazkodtak az európai életformához, de ízig-vérig Indiaiak maradtak. Erős öntudattal őrizték magukban és képviselték a világban Indiát, kultúráját, szellemét, ízeit.

Izgatottan vettem hát kézbe a *Tulips in India* című könyvecskét, amit egy holland könyvtáros barátomtól kaptam. Ahogy a cím is sugallja, a könyv nemcsak Indiáról szól. Rövid történetei legalább annyira szólnak a hollandokról, arról, hogy aki gazdag – talán az egykori gyarmatosító büntudatával is küzdve – tarthatja szinte természetesnek, sőt, kötelességének, hogy gazdagságát megossza a szegényebbekkel. A barátom férje, Peter Goedhart ennek jegyében töltött 1985 és 2012 között évente két alkalommal egy-egy hónapot Indiában az ICCO¹ India politikájának szakértőjeként. Látogatásai során értékelte a folyamatban lévő, az ICCO által finanszírozott, de helyi szervezetek által végrehajtott fejlesztési programokat. Elemezte, hogy az új szervezetek által benyújtott javaslatok beleillenek-e az ICCO India politikájába, és így hozzájárulnak-e a politika gyakorlati megvalósulásához. 2012 után az ICCO klímaváltozással kapcsolatos politikájának kialakításában vett részt.

---

¹ ICCO Interkerkelijke organisatie voor ontwikkelingssamenwerking (A fejlesztési együttműködés egyházközi szervezete – elnevezése működése során többször változott.)

Már évekkkel ezelőtt, az első olvasás után úgy véltem, hogy ez a könyv sokak számára tanulságos lehet. Bepillantást enged az indiai élet olyan rétegeibe, amelyek a turisták számára legfeljebb sejthetők. Tükröt tart a jólétben élő Európaiak elé. Önvizsgálatra készíti a segélyprogramok szervezőit és a támogató intézményeket. A szegénység olyan mélységeire irányítja a figyelmünket, amilyennel soha nem szembesülünk, közben megmutat néhányat a szociális munka buktatói közül. Hiába játszódik mindez több ezer kilométerre egy „ egzotikus ” országban, belevonódunk a történetekbe, átérezzük mind a segítők, mind a megsegítettek reménytelen helyzetét, osztozunk apró sikereikben.

A könyv egyszerre mély és szórakoztató. Az emberszeretet mellett humorral vannak fűszerezve a történetek. A kritika bőséges öniróniába csomagolva könnyebben elfogadható, és talán ezért is érezzük úgy, hogy a kudarcok ellenére nem lehet feladni az erőfeszítést, hogy a legelesettebbek, legszegényebbek számára jobb körülményeket teremtsünk.

Köszönjük a szerzőnek, hogy engedélyezte a mű magyar kiadását, a közreműködőknek, hogy önzetlen munkájukkal hozzájárultak a könyv létrejöttéhez, valamint a Wesley Kiadónak, hogy befogadta azt.

Budapest, 2022. november

Orbán Éva

ELŐSZÓ²

Mindenkiben, aki manapság fejlesztési projektekben dolgozik, kialakul bizonyos fokú szerénység. Saját bőrünkön tapasztaljuk, hogy nem mindig látnak bennünket szívesen a bölcs nyugatiak szerepében. A harmadik világban sok kárt okoztak és máig okoznak azok az ipari társadalmunkban kialakult módszerek és technikák, amelyeket az észszerűség és az individualizmus vezérel. Ezek leginkább makroszinten érhetők tetten a Kereskedelmi Világszervezet (World Trade Organisation, WTO), a Nemzetközi Valutaalap (International Monetary Fund, IMF) és a Világbank (World Bank) által megfogalmazott irányelvekben és feltételekben. Időnként a fejlesztési ágazat utazgató elitjének fensőbbes magatartásából sugárzanak. Máskor egyszerűen a nyugati ostobaság tükröződései. Gyakorta pedig ideológiaiak: a világ valamennyi nemzetének el kell ismernie a szabadpiaci gazdaság áldásait és üdvözölnie kell a globalizációt. Megint máskor pusztán önérdékről van szó. Akár naiv a befolyásolás, akár számító, a következményei katasztrofálisak.

Azok a fejlesztési szakemberek, akik nem a nagy segélyszervezetek alkalmazottai, megtanulták, hogyan kerüljék el ezeket a hibákat. Gyakran ők a hivatalos szakpolitika legszigorúbb kritikusai. Igyekeznek azonosulni azokkal az emberekkel, akiknek egészen a közelmúltig nem volt más választásuk, mint elfogadni a tőlünk származó „áldásokat”, de most el-

---

² Jan Pronk előszava a 2005-ös angol nyelvű kiadáshoz. Jan Pronk 1973 májusa és 1979 decembere, majd 1989 novembere és 1998 augusztusa között a fejlesztési együttműködés minisztere volt Hollandiában.

kezdték megkérdőjelezni azokat. Az új megközelítés következményeként a mikrofejlesztések kerültek a középpontba: az alulról jövő kezdeményezéseket támogatják a felülről irányítottakkal szemben, és a fejlődést jognak, nem pedig kiváltságnak tekintik – országos szinten mindenképpen, de mindegyelőtt az egyén szintjén.

Az új nézőpont új problémákhoz vezet. Mit tesz valaki, ha a hatalom és a modernitás konfliktusba kerül a szegények és jogfosztottak szükségleteivel? Fejlesztő szakemberként, aki a projekt végén távozik a helyszínről, végigkíséri-e azokat a tevékenységeket, amelyek kockázatosak lehetnek a helyiek számára? Mit tesz akkor, ha úgy látja, hogy a szegények nem látják át a helyzetüket és saját érdekeik ellenében cselekszenek? Mindent megtesz-e, hogy meggyőzze őket, vagy próbálja megérteni a háttérben meghúzódó okokat?

Ezek a dilemmák nem korlátozódnak a mikroszintre. Amikor a nyugati politikusok összegyűlnek, hogy megvitassák, hogyan lehetne javítani a fejlődő országok helyzetét a világ-gazdaságban, nehezen tudnak megegyezni abban, mi a lehető legjobb lépés. Makroszinten is előfordulhat, hogy a tényleges érdekek jelentősen eltérnek attól, ahogyan ezeket az érdekeket érzékelik. Az egyén véleményét arról, hogy mennyire bölcs dolog egy politikai ellentétben a végsőig küzdeni, legalább részben az határozza meg, hogy várhatóan milyen mértékben szenved majd el ennek a harcnak a következményeit.

A fejlődés folyamatos konfliktus. Olyan konfliktus, amit igyekszünk azoknak az érdekében befolyásolni, akik különben az áldozatává válnának. A fejlődés mindig emberi alkotás, akár makro-, akár mikroszinten, akár Hollandiában, akár Indiában megy végbe. Ez is olyan felismerés, amely szerénységre

int bennünket. Növelnünk kell magunkban ezt a szerénységet, mert ez óv meg bennünket attól, hogy „mindent jobban tudjunk”. Ennek az egyik eszköze történeteink megosztása. Emlékeink rögzítése és közzététele az önelégültség és az elidegenedés ellenszere.

Peter Goedhart sokéves, terepen szerzett tapasztalatait örökíti meg huszonöt karcolatában. Az olvasó mindegyikben rádöbben, hogy rossz útra tévedt, nem az író hibájából, hanem azoknak a hibájából, akiknek a hangját az író kölcsönvette. Mindig mindenről kiderül, hogy egy kicsit más, mint aminek először látszott. Gyakran azért, mert az előző történet nézőpontját visszük magunkkal. Az emberek nem ugyanúgy érzékelik a saját érdekeiket, ahogyan az olvasó gondolná. A konfliktus pedig gyakran összetettebbnek bizonyul, és határozottan eltér az idő felfogása is.

A történetekből soha nem elég, és sohasem tudunk elég tapasztalatot megosztani egymással. A történetmesélés az egyik módja annak, hogy rendszerbe foglalva reflektáljunk arra, amit már biztosnak véltünk, amiről úgy gondoltuk, hogy már megtanultuk. A történetek éberségre, gondolkodásra ösztönöznek. Peter Goedhart igazi gyöngyszemeket hozott a felszínre, amelyeket sokaknak érdemes elolvasni.

Jan Pronk

TULIPÁNOK INDIÁBAN

Nézem a virágzó tulipánokat ábrázoló festményt, és úgy érzem, mintha nem is Indiában lennék. Ez az érzés csak egy pillanatig tart. A tulipános kép mellett egy selyemdarab függ, rajta galoppozó tevék. A szobát megtöltik a kézzel faragott bútorok, régi eszközök és egy nagy kőelefánt. Az udvart évszázados szobrok veszik körül, középen tó van szökőkúttal. A tó körül egy tekintélyes, előkelő emberekből álló társaság és én. A szolgálók halkán és tisztelettel szolgálnak ki bennünket. A szomszédom még egy whiskyt kér jéggel. Szürcsölöm a friss gránátalmalevet. Ínycsiklandó. Semmiben nem szenvedünk hiányt. És egyetlen rossz szó sem hangzik el.

A vendéglátóim: egy apa, a fia, két lánya, három nagybátyja, négy unokanővére és öt unokabátyja. Az apa mutatja be a családot, a sógorokat, a menyeket és a gyerekeket kihagyja. Összesen harmincnyolc embert számlállok meg az asztal körül. A tulipános szobában ülünk. Drága terítő, finom porcelán, ezüst evőeszköz, szikrázó kristályok. Öt fogás: mindent elegánsan öltözött felszolgálók tesznek eléink és szednek le – nem ugyanazok, akik whiskyvel kínáltak. Vendégként engem az apa és fia közé ültetnek. Annyira előkelően eszem, amennyire csak tudok, minden fogást más evőeszközzel. A társalgás a kortárs indiai irodalmat boncolgatja. Amikor kell, érdeklődéssel bólogatok, közben nézelődöm. Úgy látom, hogy a tulipánok nem illenek ide. Túlságosan a holland adományozóra emlékeztetnek. Ezt tréfásan szóvá is teszem. Csend lesz. Apa és fiú a homlokát ráncolja. 1950-ben a nagyapa volt az első indiai nagykövet Hollandiában. A festményt búcsúajándékként

kapta. A család holland kapcsolataira terelődik a szó. Pusztán véletlen, hogy egy holland szervezet támogatja a projektjüket, akárcsak az, hogy a fiú lett a nagypapa és az apa utóda a vezetői poszton. Ezt mondja az apa. És a fiú.

Más dolgokat is mondanak, ugyanazon a mesterkélt hangon. Az ilyen beszédnek nehéz könnyedén ellentmondani. Nem lenne ízléses. Időnként megengedek magamnak egy-egy megjegyzést, amire senki sem válaszol.

A családban a közszolgálat a hagyományos hivatás. Már sok generáció óta Indiának ezen a részén élnek. Tetőtől talpig becsületesek. Ez is része a jó kormányzásnak. A nagypapa Mevár állam minisztereként szolgált. A feudális berendezkedésből fakadóan jelentős hatalmat és megbecsülést élvezett. Két testvére szintén magas állami tisztséget viselt. Az egyikük miniszter volt, a másik a Mevári Állami Vasutak vezetője. A nagyapát erőteljes szociális érzékenység jellemezte. Gandhi híveként erőteljesen ellenállt a briteknek. Elképzelése szerint egyenlő hozzáférést kell biztosítani az oktatáshoz, az egészségügyi ellátáshoz és mindenkinek megfelelő jövedelem jár. Akkoriban ezek radikális nézetek voltak. 1931-ben alapított egy középiskolát. Az volt a mottója, hogy jobb oktatást és lehetőségeket mindenkinek. Az iskolájában mindenki egyenruhát viselt, mert nem volt megkülönböztetés a gazdag és szegény családból jött gyerekek között. Kezdetben a jómódú családok gyermekei jártak iskolába, de nézete szerint ennek változnia kell. Ez csak idő kérdése. A nagypapa egy programot akart indítani a környéken élő legszegényebb családok helyzetének javítására. Sajnos Mevár állam feudális rendszere ezt nem tette lehetővé, így a program évekig mindössze papíron létezett. A függetlenné válás után a nagyapát felkérték, hogy

legyen nagykövet. Először Hollandiában, később az ENSZ-nél szolgált. Nyugdíjazása után a szegények megsegítésének szentelte az életét, és a programja végre megvalósult.

Az apa évekig vezető diplomata volt. Cambridge-ben végzett. Közvetített Kína és India, majd India és Pakisztán között. Képviselte Indiát az ENSZ-ben. Most már jóval hetven fölött jár. Sok kormányfőt ismer, és tárt karokkal fogadják több nemzetközi cég igazgatótanácsában. A pályája vége felé felkérték a nagyapapa projektjének vezetésére. Konfliktus támadt a program vezetői között. Ő pedig elfogadta az igazgatói pozíciót. Nem azért, mert a nagyapapa programja volt, hanem mert felkérték. Tizenkét évig maradt a poszton, töretlen lelkesedéssel végezve a munkáját. Rendszeresen beült az autójába és körbejárta a falvakat, beszélgetett a szegény családokkal, hogy megismerje a véleményüket a fejlesztésről.

A fia túl okos nekem. Mint a projekt mostani vezetőjével, vele kell együttműködnöm. Bármikor, amikor felteszek egy kérdést, a választ kikezdehetetlen logikával adja elő. Tökéletes könnyedséggel helyezi el a szegények problémáit egy elméleti keretben és hosszú távú perspektívában. Vele dolgozni maga a tökéletes tanulás. Egyformán otthonosan érzi magát a falusiak között, akik más kasztba tartoznak, és a Bank of India igazgatójával. A családja kiegészíti a fizetését: nem tudná az életszínvonalát fenntartani a projektvezetői fizetéséből. Három lányának jó oktatásban kell részesülnie, a családi hagyománynak megfelelően bentlakásos iskolában.

A fiú nemsokára lemond, az új szabályok szerint a harmadik hároméves ciklus végén vissza kell vonulnia. A projektet kötik a szabályok, a jó kormányzás érdekében. Az apa tanácsadóként vesz részt a programban, és a fiút már beválasztották az

igazgatótanácsba. Ezt megengedik a projekt szabályai. A fiú utódja egy nő, nem családtag. Ő lesz az egyedüli nő Indiában, aki ekkora és ilyen kiterjedt projektet vezet.

Három generáció, akik a szegényeknek szentelték magukat. Ez egy nemes feladat: a gazdagok küzdenek a szegények érdekeiért. Nagyra becsülöm ezt a családot.

De mi történik, ha a szegények gyökeres változásokat követelnek? Mi történik, ha a projektnek köszönhetően ráébrednek évszázadok óta alárendelt helyzetükre? Mi van, ha tevéleges részt követelnének a terület fejlesztésében, és a gazdag családoknak le kellene mondaniuk az előjogaikról? Akkor is támogatná őket ez a család? Vagy a saját helyzetüket védnék?

Efféle kérdések futottak át az agyamon vacsora közben, de egyszerűen nem találtam meg a módját, hogy udvarias formában feltegyem őket. Újra ránéztem a tulipánokra, és arra gondoltam, hogy ez a család talán éppen olyan, mint Hollandia. Addig biztosítunk fejlesztési támogatást, amíg nem kell lemondanunk a javainkról. Mi sem vagyunk jobbak, mint ők.

Némán fogyasztom el a desszertet. Mangófagyalt friss eperrel. A beszélgetés a következő héten bemutatásra kerülő filmre terelődik.

FELKÉSZÜLÉS AZ ÉLETRE

Rendetlenség van. A kis templomépülethez hullámlemez tetőt ragasztottak. „Képzési központ” – szól a felirat. Balra tizenkét lány ül a földön, és félénken lesnek felém. Nem lehetnek sokkal idősebbek tizennégy évesnél. Hímeznek. Egyikük idegesen próbál befűzni egy rozsdás tűt, de nem sikerül neki. Most már az oktató is ideges, elveszi a tűt és a fonalat a lánytól, hogy megmutassa, hogyan kell befűzni, de neki sem sikerül. Elfordítom a tekintetem. Egy fiú próbálja a küllőket befűzni egy kerékbe. Látszik, hogy nem alkalmas a feladatra, de megtesz minden tőle telhetőt. A lánynak sikerült befűznie a tűt, és folytatja a hímzést: hasznavehetetlen terítőcskék csúnya mintákkal. Elmegyek az öt régimódi írógép mellett, ahol néhány lány gépelni tanul. A szalagok használtak és olyan erősen ütök a billentyűket, hogy a betűk a puha papírba nyomódnak.

– Látom, Braille-írást is tanultok – viccelődöm, de senki sem nevet.

Visszamegyek a fiatal bicikliszerelőhöz. Megszidták, mert az egyik küllő eltört, túlságosan meghúzta a csavart. Ez megerősíti az első benyomásomat: nincs hozzá tehetsége. A többi hét jobban teljesít.

Kicsit odébb motorszerelés-órát tartanak. Nyolc fiú bütyköl egy rozsdás mopedet, ami a földön fekszik. Szétszedik, majd összeszerelik. Még nem jöttek rá a nyitjára, a legtöbb csavar és anya a földön hever. Egyértelmű, hogy ez a moped nem először szolgál szemléltetőeszközként.

Nem tetszik ez a képző központ. Jószándékú vacakolás folyik. Elhatározom, hogy beszélek a személyzettel, a hímzés, a

gépírás, a bicikli- és a motorszerelés tanárral. A beszélgetés akadozik, bár láthatóan lelkesen dolgoznak. Elmondják nekem, milyen csodás, hogy segíthetnek a szegény fiataloknak szakmát tanulni. Megkérdem őket, hogyan választják ki a diákjaikat, érdeklődöm a kurzusok időtartamáról, céljáról, arról, hogy milyen bizonyítványt adnak, mennyit kell fizetnie a hallgatóknak, és esélyeikről a munkaerőpiacon. Egyetértenek azzal, hogy ezek fontos kérdések, de választ nem adnak. A tanfolyamok mindig tele vannak, akkor meg miért aggódom?

Délután az iskolabizottság tagjaival találkozom. A vezetőjük egy protestáns lelkész. Szeretetre méltó, jól beszélő ember. Büszke arra, hogy a gyülekezetük közvetlenül támogatni tudja a hátrányos helyzetű fiatalokat egy jobb jövő elérésében. Nekik is felteszek néhány kérdést.

– Képes lenne a program külföldi támogatás nélkül fennmaradni?

A bizottság tagjai nyilvánvaló meghökkenéssel néznek egymásra. Micsoda illetlen kérdés! A tanárok fizetését valamiből fedezni kell.

– Nem, ez meghaladná a gyülekezet forrásait, és természetesen nem tudnánk megkérni a diákokat, hogy többet fizeszenek.

– Nincsenek olyan vállalkozások, amelyek támogatni tudnák a központot?

– Nincsenek üzleti kapcsolataink.

– Mire jó, hogy a lányok hímezni tanulnak?

– Ez egy olyan készség, amit bármikor használni tudnak.

– Ki veszi meg a kis terítőiket?

– Nekik kell megtalálniuk a saját vásárlóikat.

Azon a délutánon elköszönök. A búcsú egyáltalán nem szívélyes. Mindannyian látják, hogy nem vagyok túl lelkes.

Visszasétálok a hotelhez, és útközben megállok egy italtra. Körbenézve megint lesújt, hogy mennyire haszontalan ez a projekt. Négy lány lép oda hozzám félősen, a képzőközpontban tanulnak. Meghívom őket egy teára.

– Hova mentek?

– Haza a falunkba.

– Messze van?

– Három óra gyalog.

– Nem jár arra busz?

– Nem tudjuk kifizetni a jegyet.

– Hat órát gyalogoltok csak azért, hogy részt vegyetek a képzésen?

– Igen.

– Melyik tanfolyamra jártok?

– Hímzés.

– Élvezitek?

– Igen.

– Azt tervezitek, hogy terítőket hímeztek a tanfolyam után?

– Nem.

– És így is hat órát gyalogoltok, hogy megtanuljatok hímezni?

– Másról is tanulunk az oktatótól.

– Mit tanít még nektek?

– Sok mindent.

– Például?

– Az egészségről és a gyermekgondozásról. Olyan településekről, ahol az asszonyok, akik elvégezték a tanfolyamot, összejárnak. Arról, hogy miért van ezeknek az asszonyoknak sokkal több szava otthon és a faluban is.

- Hallgattok rá?
- Természetesen. Ezért végezzük el a tanfolyamot.
- Vagy úgy!
- Azért tanulunk hímezni, mert különben a szüleink nem engednék, hogy elvégezzük a tanfolyamot.
- És mit fogtok csinálni jövőre, a tanfolyam után?
- Indítunk egy asszonycsoportot, természetesen.
- A gépírótanfolyamra járó lányokkal is ez a helyzet?
- Igen.
- És a többi tanfolyammal, a bicikliszerelővel és a gépésszel?
- Nem engedik meg nekünk, hogy a fiúkkal beszéljünk.
- Gondoljátok, hogy a lelkész tudja mindezt?
- Biztos vagyok benne.

KÓKUSZDIÓ ÉS SÁRGARÉPA

Antropozófusok, akkupunktúrák és homeopátiás gyógyítók – nem vállalom közösséget ezekkel az úgynevezett „szakértőkkel”. Ha engem kérdeznek, szerintem ez csak szemfényvesztés. Az egyetlen dolog, amiben biztos lehet az ember, hogy nem kapja meg a pénze ellenértékét.

Ugyanígy érzek a biodinamikus gazdálkodással kapcsolatban. Többet fizetsz azokért a zöldségekért, amelyeket biodinamikus gazdaságban termeltek, csak mert akkor ültették és szüretelték őket, amikor kedvező volt a csillagok állása, így nagyobb mértékű kozmikus sugárzásnak voltak kitéve. Mint ha a csillagok bármit is tudnának a mezőgazdaságról! Egyszer a biodinamikus termékek mellett álltam a piacon, és tanúja voltam, ahogy egy fiatal nő gondosan kiválogatott egy fél font sárgarépát, megszagolva minden egyes darabot.

– Van egy különleges adottságom – magyarázta. – A zöldségek illatáról meg tudom mondani, hogy jókedvű gazda termesztette-e őket. Tele vannak extra energiával. Ezért csak a boldog répákat veszem meg, a többi visszateszem.

Hirtelen ötlettől vezérelve eldöntöttem, hogy egy font viszszadobott répa megvásárlásával támogatom a zsémbes gazdákat. A gesztus többbe került, mint amire számítottam.

Indiában is vannak furcsa emberek. Mint azok a guruk, akiket csak egy maréknyi nyugati istenít. Ismerek egy könyvelőt, egy nagy multinál dolgozik, aki egyszer elmondta nekem, hogy péntekenként sosem utazik északra délre, és elképzelni se tudja, hogy bármilyen vas vagy acél tárgyat vásároljon egy keddi napon. Mindez meg van írva a csillagokban. Egyszer

felkerestem a helyi orvost torokfájással, és ő közölte, hogy csak magamat okolhatom. Tudnom kellett volna, hogy ha napnyugta után eszem retket, az torokfájást okoz – ezt még a gyerekek is tudják. Meghökkenstem, hogy némelyik kollégám is elhisz efféle badarságokat. Én nem.

Átvágok a dzsungelen Kusumával, a nővel, aki az itteni projektet vezeti, és egy felügyelőbizottsági taggal Mumbai-ból. Hatalmas fák vesznek körül minket. Trópusi keményfák mindenhol. Színpompás madarak röppenek fel. A távolban majom rikolt. Úgy egy óra gyaloglás után elérünk egy telepet. Egy tucát alacsony, banánlevélből épített kunyhó áll, egymástól jókora távolságra. Az emberek szívósak és sötét bőrűek, alig érnek a derekamig. Kevés errefelé az ivóvíz. A projekt segít megkeresni a kútúrásra legalkalmasabb helyeket. Kusuma bemutatja, hogyan. Elővesz a táskájából egy kókuszdiót, kinyújtja a karját és a kókuszdiót a tenyerére helyezi. Elkezd körbejárni. Időnként megáll és a kókuszdióra mered. Semmi sem történik. Egyszer, amikor egy tisztásra ér, a kókuszdió az élére emelkedik a kezében. Elégedetten bólint:

– A talajvíz itt nincs nagyon mélyen. Sok víznek kell lennie, hiszen a kókuszdió szinte függőleges. Ez jó hely a kútásásra.

A hozzánk csatlakozó falubeliek egyetértően bólogatnak. Azt javaslom, hogy azért vizsgáltassák meg a talajt, mielőtt elkezdenek ásni.

– Ugyan, az pénzkidobás lenne – mondja Kusuma. – Ez a módszer sokkal megbízhatóbb. Van egy különleges képességem, miért ne használnák ki?

– Ezzel a módszerrel meg lehet találni a talajvizet?

– Igen, feltéve, hogy a kókuszdió friss és a csillagok állása megfelelő, mint ahogy ezen a héten is.

– Lehet, hogy benned is megvan ez a különleges képesség – mondja széles mosollyal a mumbai bizottsági tag.

A kiválasztott helyre lépek, kinyújtom a karomat és a tenyerembe teszem a kókuszdiót. Elégedetten állapítom meg, hogy semmi sem történik. Önelégülten jegyzem meg:

– Ha a helyetekben lennék, talajmintát vennék és megvizsgáltatnám. Pénzbe kerül, de sokkal megbízhatóbb.

– Le kell vened a cipődet – mondja Kusuma –, különben nem működik.

Semmi gond. Leveszem a cipőmet és a zoknimat, kinyújtom a kezemet, és magabiztosan helyezem a kókuszdiót fölfelé fordított tenyeremre. Teljesen elképedek, amikor a kókuszdió megemelkedik, csaknem függőlegesen helyzetbe. Nem hiszek a szememnek.

– Benned is megvan ez a különleges képesség – mondja Kusuma elégedetten.

Körülöttem mindenki borzasztó lelkes. Nem tudom, mit mondjak. Létre tudok hozni valamit, amiben egyáltalán nem hiszek. Aztán a mumbai bizottsági tag is megpróbálja. A kókuszdió nem mozdul. Kusuma megnyugtató:

– Csak nagyon kevesekben van meg ez az adottság.

Amikor visszatérek Hollandiába, egyből a helyi piac bio-dinamikus pultjához megyek. A répák illatát egyformának érzem. Megkönnyebbülök attól, hogy nem érzem a gazda hangulatát. Legalábbis egyelőre nem.

CSALÓKA ÁLMOK

Ráncos arca árulkodik arról, hogy milyen élete volt. Már mindenkit elküldött, aki a projekthez valahogyan kapcsolódott. Nem akarja, hogy jelen legyenek a megbeszélésünkön. Egyedül Kamla maradhatott, aki az ő falujából származik. Őt kérte meg, hogy tolmácsoljon. Büszke és öntudatos. Türelmesen hallgatom a szóáradatot. Időnként megáll, mintha arra várna, hogy kérdést tegyek fel, de semmi nem jut az eszembe.

– Valakinek segítenie kell rajtuk. Nagyon sok pénzbe kerül egy lány kiházásítása. És ha már idős vagy, egy lánynak semmi hasznát nem veszed. Az anyósával és az apósával él. Ha én rendezem el a dolgokat, akkor azt jól csinálom. Nem is kérek érte sokat, és nagy tapasztalattal rendelkezem. Milyen más választásuk lenne? A nők életet adnak, és joguk van, hogy elvegyék.

– Amelyik családban nem született fiú, ott egyre próbálkoznak. Ha pedig újra lány születik, annak mennie kell. Egy csomó szegény család fordul hozzám, amikor a második lány megszületik. A gazdag családok általában csak a harmadik lány után jönnek. De ez a családtól is függ.

– Többféle módja is van a dolognak. A legjobb, ha a születése napján történik. Be lehet dörzsölni az anya mellét valamilyen mérgező növényből készült balzsammal, hogy a baba belelegesse. Vagy meg lehet etetni a csecsemőt hántolatlan rizsből készült pürével, ami megduzzad és elzárja a beleket. Vagy bele lehet tenni egy zsákba és egy bottal ütni. Attól függ, mit akar a család. Vannak, akik csak tanácsot kérnek és maguk végzik el. Mások rám hagyják a feladatot. Akkor többet számítok fel.

– Amikor fiatal voltam, ez a dolog nem volt olyan gyakori, mint most. Manapság jóval több hozomány kell. Nem tudom miért. Egyszerűen így van. Az utóbbi két évben nem volt annyi munkám, mint általában. A magánklinikák miatt. A baba megszületése előtt végeznek vizsgálatot. Azt mondják, azért, mert az anya beteg, de közben megnézik, hogy fiú lesz-e vagy lány. Ha lány, akkor azonnal megszabadulnak tőle. Így nem kell az asszonynak túlesni a vajúdáson és a szülésen. De amikor megszabadulnak a gyerektől, sokszor történik baj, és az anyát egy életre megnyomorítják. Illegális rablók, bizony azok. Csak a pénz érdekli őket. Csak azzal törődnek. És nem úgy dolgoznak, mint én. Én az anyával és a gyerekekkel is foglalkozok.

– Felháborítónak találom, hogy nőket tartóztattak le, akiket városi aktivisták árultak el. A jog szerint gyilkosságot követnek el. Egyszer engem is vád alá helyeztek. Két hetet töltöttem a börtönben, de nem találtak bizonyítékot. Miért mondanánk a rendőrségnek bármit? Össze kell tartanunk, nem elárulnunk egymást. Miért nem foglalkozik a rendőrség a klinikákkal? Törvényellenes megmondani, hogy fiú vagy lány lesz. De a gazdagok a klinikákra mennek. Ezért a rendőrség nem tesz semmit. Ezek a szabályok, és ahogy a szegény nőket levádásszák! Mire jó ez?

Befejezte a mondandóját. Rám néz. Még mindig nem tudom, mit mondhatnék. Közben azon töprengek, hogy gondolhatja valaki, hogy helyes csecsemőket meggyilkolni? Azoknak az anyósoknak is biztosan vannak halott nővéreik. És miért nem szól egy szót sem a férfiakról? Mit gondol az általunk támogatott projektről?

A szemébe nézek. Nyugodtan viszonzza a pillantásomat. Szinte biztos vagyok benne, hogy nem áll a projekt mellett.

Habozok, de végül úgy döntök, hogy megkérdem. Ha mér-
ges lesz, hát mérges lesz. Meglepetésként ér a válasza.

– Három évvel ezelőtt jöttek ide a színdarabjaikkal. Elját-
szották, hogy mi mindent elvárnak egy lánytestvértől, hogy
megtegyen a fivérének, miközben a fiúknak semmit sem kell
tenniük a nővérükért. Mindenkit megnevettettek, minden
hónapban visszatértek és valami mást játszottak el. Volt egy,
amiben egy anya eltemetett egy csecsemőt. Arról szólt, hogy
milyen szomorú volt. Nem arról, hogy lány volt-e vagy fiú.
A fiatalabb nők elkezdtek beszélgetni az előadásról. Össze-
álltak, és Kamlát is elhívták. Most már van egy olyan falu,
ahol a fiatalabb nők mind megtagadták az együttműködést,
és figyelmeztetik egymást, ha valamelyik anyós valamivel
próbálkozik. Ebből igazán komoly veszekedések kereked-
tek. Még demonstrációt is próbáltak tartani a klinikákon. A
gazdag és a szegény nők összefogva. Szerintem nem fognak
tudni hosszú távon ellenállni. Egyszerűen túl sok minden-
nek kellene megváltoznia. Ezek a nők álmodoznak. Arról
álmodnak, hogy azt tehetik, amit akarnak, hogy iskolába
mehetnek, hogy nem kell hozományt vinniük, hogy annyit
kereshetnek, mint egy férfi, hogy lehet földjük és örökölhet-
nek a szüleiktől. Hogy a lánygyerekek ugyanolyan fontosak,
mint a fiúk. Az álmodozással nincs semmi baj, csak éppen
senkinek nem használ.

– Kamla jól ismer engem. Az anyjának kétszer segítettem.
Együtt dolgozunk. A rendőrségnek azt mondom, hogy a nők
errefelé családtervezéssel élnek. Nem nagyon zaklatnak ben-
nünket. Mindketten ellenezzük, hogy nőket tartóztassanak
le. És a klinikák ellen vagyunk. Tudja, hogy nem vagyok rossz.
Körültekintően dolgozom. A nőknek is a legjobbat akarom.

Ezért segítek Kamlának. Tulajdonképpen mindkettőnknek ugyanaz az álma.

Elbúcsúzom Kamlától. Sok sikert kívánok neki.

– Köszönöm – ennyit mond csak.

Túl vagyunk egy újabb látogatáson. Holnap a következő projekttel foglalkozom majd. A szállodában pedig megírom a jelentést. De már túl fáradt vagyok, és tízkor bebújok az ágyba.

Fél három, és még mindig nem tudok elaludni. Nem tudok szabadulni a képtől, hogy egy nő egy bottal üt egy zsákot. Azt kívánom, bárcsak egy rossz álom lenne.

Most aztán igazán szakad az eső. Néhány órán át nem lehet a földeken dolgozni. Egy bambuszrudakból és pálmalevelekből összetákolt tető alatt ötven felnőtt beszélget, a férfiak és a nők külön. A falu minden családja itt van és csatlakozik a beszélgetéshez. Általában egész nap mások földjein dolgoznak. Nincs saját földjük, csak egy kunyhójuk a faluban. Minden kunyhó mellett – gyakran odabenn – két ökör, egy bivaly és néha egy borjú bóklászik. Az ökrökkel művelik a földet, a bivaly adja a tejet. Ha lehet, akkor az emberek isszák meg az összes tejet. Időnként, amikor kevés a kereset, eladják. Az esős évszakban szinte túlságosan sok a munka. Amikor a földtulajdonos elfogad, hoznod kell az ökreidet és az ekét. A férfiak szántanak, a nők pedig vetnek és gyomlálnak. A szántás fizet a legjobban. A gyerekek is dolgoznak. A férfiak mennek az ökrök mellett, hogy egyenesben tartsák őket. A nagyobb gyerekek fogják az eke szarvát. A kisgyerekek a jószágra vigyáznak. Kiviszik a bivalyokat a falu mellé, és az út szélén vezetik őket. Időnként találnak némi fűvet az út mellett. Egész nap mennek, hogy a bivalyok eleget tudjanak legelni. A friss bivalytrágyát egy vesszőkosárba gyűjtik. Az ökröknek meg fűvet gyűjtenek. Amikor este hazaérnek, a férfiak és az idősebb gyerekek lerogynak a kunyhójuk előtt. Holtfáradtak. A nők is fáradtak, de az ő munkájuk még nem ért véget. Vízet kell hozniuk, meg kell őrölniük a búzát, főzniük kell, meg kell fejniük a bivalyokat és rendet kell tenniük. A kisebb gyerekek összekeverik a bivalytrágyát a szalmával és kis korongokat formáznak belőle, amit kiterítenek száradni. A megszáradt korongokat használják a

főzéshez tüzelőnek. A kunyhó megtelik füsttel, de ez legalább távol tartja a szúnyogokat. Mit is csinálna egy ember, ha nem lenne saját marhája?

A vita akörül a javaslat körül folyik, hogy a faluban nyissanak-e iskolát. Akinek mondandója van, feláll. A falu elöljárója vezeti a vitát. A hangulat egyik percről a másikra változhat: az egyik percben komoly arcok, a következő percben mindenki húzza a száját, kitör a düh. Kiabálás és csend követik egymást. A szomszédom mindent lefordít nekem angolra. Időnként megkérdezem:

– Miről beszélnek most? – túl gyakran kapom azt a választ, hogy „Ugyanarról”. A segítségével mégis tudom valamennyire követni a beszélgetést.

– Miért nem ül le egy kicsit, és enged másokat is szóhoz jutni?

– De hiszen semmit se mondanak!

– Ez azért van, mert nem ad nekik lehetőséget erre. Nos, ki akar hozzászólni?

– Én szeretnék. Először is: egész életemen át dolgoztam, soha nem jártam iskolába, de ez soha nem zavart.

– Amíg nem tanul meg olvasni, nem tudja, hogy a földtulajdonos mit ír le, amikor a tartozását törleszti. Sőt...

– Egy perce befogná a száját? Nem hiszem, hogy befejezte volna. Rendben, szóval azt mondta, hogy először is. Mit akart még mondani?

– Semmit.

– Akkor miért mondta, hogy először is?

– Mert mindig ezzel szoktuk kezdeni.

– Most már tényleg beszéljünk komolyan, emberek. Kinek van még mondandója?

– Nekem! A férjem és én egész nap a földön dolgozunk. A legnagyobb gyerekünk segít nekünk. A szüleim öregek, nem tudnak több órán át gyalogni. Így a bivalyra a két kisebb gyerekemnek kell vigyáznia. Az iskola jó ötlet lenne – csak azt nem tudom, mikor tudnának a gyerekeim odajárni.

– Igaza van.

– Igen, nálunk is így van.

– Nálunk is, és a bivalyt nem tudjuk nélkülözni – szükségünk van a tejre.

– Igen, teljesen világos. Van még hozzászólás?

– Én tudom a megoldást. Mindannyian megszabadulunk a bivalyoktól, a gyerekeink mindennap iskolába járnak ingyenesen, és mindegyik kap egy üveg tejet a kormánytól.

– Rendben, rendben. Befejeztük a nevetést? Az ilyen értelmetlen ötletek nem segítenek megoldani a problémát. Van valaki, akinek komoly mondanivalója van? Nincs? Akkor szavazzunk.

A vita három órán át tartott. Amikor véget ért, az elöljáró megszámolta a szavazatokat.

Ki szavaz az iskolára? Tizenkilenc kéz emelkedik a magasba.

Ki szavaz ellene? Harmincegyen tesz fel a kezüket.

A falu most iskola nélkül marad. Hiába, most ez a helyzet.

JÓKOR, ROSSZKOR

Pakisztáni falvak tucatjaiban gyűlnek össze asszonyok minden héten, hogy a rádióban meghallgassák egy szappanopera legújabb részét. A férjeik nem bánják. Azt hiszik, hogy valami romantikus marhaság. Olyan bolondság, amit a nők szeretnek. A férfiak nem foglalkoznak ilyesmivel.

Ma egy olyan női társaság vendége vagyok, akik követik a sorozatot. Egy recsegő rádió körül gyülekezünk:

„46. epizód. Nahir levelet ír Lakshminak.

„Hol lehet Lakshmi? Már fél négy van. Történt vele valami? Nem, természetesen nem. A háza öt percnyire van. Ha még sokáig várakozom, az emberek kíváncsiak lesznek rá, hogy mit csinálok itt. Ó, ott az apám, integet nekem. Azt akarja, hogy menjek vele és segítsek a szántásban. De ha most elmegyek, mindennek vége. Nem törődöm az apámmal, négyig várok.”

„Szeretem Nahirt. Annyira szeretem, hogy aludni sem tudok. Tegnap este azt mondta a nővérem:

– Miért forgolódsz annyira?

Tudja, hogy szerelmes vagyok Nahirba. De nem szólt egy szót sem. A múlt héten a kútnál olyan tökéletes volt minden! Ott álltunk a holdfényben. Olyan kedves volt. Tudom, hogy ő is szerelmes. Talán még össze is házasodunk! Már ha a család-jaink beleegyeznek. Örülök, hogy az apja is földműves, mint az enyém.”

„Négy óra, és nem jött. Mi van, ha szólt a szüleinek. Mi van, hogyha azt akarják, hogy többé ne találkozzunk, mert már kiszemeltek számára egy másik férfit?”

„Vajon mi van abban az üzenetben, amit legutóbbi találkozásunkkor a kezembe nyomott? Buta voltam, hogy úgy tettem, mintha érteném. Bárcsak bevallottam volna, hogy nem tudok írni és olvasni. Ha tényleg szeret engem, akkor az ilyesmi nem változtatja meg az érzéseit.”

„Az üzenetben világosan megírtam, hogy ma három órákor akarok találkozni veled, hogy a szüleinkről beszéljünk.”

„Bárcsak meg tudnék kérdezni valakit, hogy mi volt az üzenetben. Tudom, mit teszek. Elmegyek az unokanővéremhez, aki a falu másik végén lakik. Ő tud olvasni.”

„Lakshmi nem jön. Ez biztosan azt jelenti, hogy nem akar a feleségem lenni. Sírni szeretnék. Igen, igen apa – látom, hogy intesz. Jövök már. Akár meg is mondhatom neki, hogy elveszem az ő választását, azt a csúnyácska lányt. Ennél nincs rosszabb, de nincs más nekem. Ó, Lakshmi, miért nem jöttél?”

„Jaj, nem! Azt akarta, hogy ma háromkor találkozzunk, hogy a szüleinkről beszélhessünk. Ez azt jelenti, hogy el akar venni engem! És már negyed öt van! Azonnal odamegyek. Biztos, hogy még mindig vár rám. És ígérd meg, hogy egy szót se szólsz a szüleimnek!”

„Apám, azt akarom mondani, hogy elkezdheted az egyezkedést azzal a családdal a házasságról. De csak, ha tíz tehenet kapunk hozományba.”

„Már elment. Ez borzasztó, rettenetes, rettenetes! Most azt hiszi, hogy nem akarok hozzámenni. Ha tudnék olvasni, ez nem történt volna meg. Most mást fog elvenni feleségül. Tennem kell valamit! De mit? Megkérhetném az unokanővéremet, hogy segítsen levelet írni neki? Vagy mondjak el mindent a szüleimnek? Ó, Nahir, annyira szeretlek! Nem akarok nélküled élni.”

„Várjunk csak! Nem akarnak majd tíz tehenet adni a lánygyal. Az egyezkedésnek legalább két hónapig kell tartania. Írhatok Lakshminak újra. Ha most válaszol, akkor talán nem kell az apám által választott lányt elvennem. Ó, Lakshmi, annyira szeretlek! Nem tudok nélküled élni.”

„A következő epizódból: Beszél Lakshmi a szüleinek Nahirról? Vagy inkább az unokanővérehez megy? Mi lesz a hozományról szóló megbeszélésből? El kell-e Nahirnak vennie a lányt, akit nem szeret? Vagy Lakshmi és Nahir végül összeházasodhatnak? És ha igen, kérnek Nahir szülei hozományt?”

A műsor után a nők hosszan beszélgetnek arról, amit a rádióban hallottak. A vita időnként szenvedélyessé válik.

- Nem olyan rossz a kiházasítás.
- Könnyen beszélsz egy olyan férjjel, mint a tied.
- Én nem bánám a tíz tehenet.
- Nahir apja soha nem kapja meg a tíz tehenet.

- Á, nem is tudom. Nem olyan nagy hozomány az.
- Az ég szerelmére, nem vagyunk marhák! Szerintem az egész hozományrendszert el kellene törölni.
- Nem kell aggódnod, te már férjnél vagy.
- Ennek semmi köze ehhez.
- Ha Lakshmi helyében lennék, a szüleimhez fordulnék.
- Hát én nem. Ez nem olyan dolog, amit elmondasz az apádnak.
- Az anyjának akármikor elmondhatja.
- És akkor mi történik? Meg kellene tanulnia írni.
- Ezt könnyebb mondani, mint megtenni.
- Miért? Egyszerűen belefogsz és megcsinálod.
- Akkor te miért nem tudsz írni?

A szappanoperát fővárosi nők egy csoportja írta. Hosszas tárgyalások után végre engedélyt kaptak, hogy a sorozatot leadják a rádióban.

Az igazgató azt mondta nekem:

- A nőknek el kell kezdeniük beszélgetni a dolgokról, különben soha semmi nem fog megváltozni.

HIT AZ ÉHEZÉSBEN

A nő hangja alig hallatszik a zúgástól, recsegéstől és sípolástól. A berendezés egy generátorból, egy erősítőként szolgáló rozsdás szekrényből, két rozoga hangfalból és egy villogó kapcsolójú mikrofonból áll. Mintha húsz ember nem hallaná erősítő nélkül! Most már inkább olyan ez, mint egy bohózat. Harsány hangja hirtelen meg-megszakad, és csend áll be, amikor a mikrofon éppen „OFF” állapotba áll.

A földön ülök, Jagdejo mellett. Az ölében egy rokka. A kezei egyfolytában járnak, miközben a feleségét, Kusumát hallgatja. Mindketten ráncosak, őszek és ösztövérek. Mezítláb vannak, és kifakult inget viselnek. Negyven éve vannak együtt. Egész életükben a Gandhi-féle erőszakmentes ellenállás elkötelezett hívei voltak.

Kusuma háromnegyed órán át beszélt, régről ismert elveket hangoztatva.

Itt minden zöld. Dél-India legnagyobb folyóinak torkolatvidékén vagyok. Víz, agyag és rizs van bőven. Ahogyan műtrágya és növényvédő szerek is.

– Használják műtrágyát Hollandiában is? – érdeklődik Jagdejo.

– Túl sokat is – felelem.

Csodálkozva néz rám. Azután felpattan, odamegy a mikrofonhoz, vált néhány szót a feleségével, és átveszi tőle a szót. Fél órán keresztül üvölt a hallgatóság képébe. Egyértelmű, hogy véleménye szerint a meggyőzés hangerő kérdése. Az erősítőrendszer rettenetesen recseg. A teremben csak férfiak maradtak. Amikor Kusuma átadta neki a mikrofont, a nők kimentek, hogy egy kicsit gyomláljanak.

Nincs, aki fordítson nekem. Jagdejo nem beszél angolul. Itt-ott kiveszek egy-egy szót, de egy idő után elunom. Számolni kezdek. Húsz perc alatt hússzor hangzott el az „organikus”, nyolcszor a „problémák” és háromszor a „hollandok” szó. Igencsak unalmas beszéd lehet.

Végre vége. A mikrofon feladta a küzdelmet. Talán a nyál miatt. Feltápáskodom. Jagdejo hozzám lép, két oldalról arcon csókol, és azt mondja:

– Jó találkozó volt. Mindent elmondtam nekik az országod mezőgazdasági problémáiról, és arról, hogy marhákat kellene tartaniuk a trágya végett. Mindenki nagyon lelkes volt.

És minden bizonnyal addigra meg is süketült. No de hagyján, egy kis optimizmus nélkül semmire se mennénk az életben.

Kifizetik az erősítő használatáért a tulajdonost, aki mindent felpakol egy ökrös szekérre, és elmegy a következő találkozó helyszínére.

Mi is elindulunk.

A rizsföldek közötti vizesárkok mentén sétálunk. Kusuma és Jagdejo előttem halad, én követem őket, mögöttem öt munkatárs, húsz férfi, és egy csapat ugrándozó gyerek halad. Jó kis díszmenet. Egyedül én csúszkállok folyton. Bokáig süllyedek az agyagos földbe. Ötször veszítem el a szandálomat. Mindenki türelmesen vár, amíg újra el tudok indulni. A harmadik eset után a gyerekek csúfolódni kezdenek.

– Ahonnét én jövök, ott nem termelnek rizst – mentegetőzöm. Kusuma és Jagdejo vigyorognak.

Megérkeztünk az úti célunkhoz. A falu egyetlen kőházának verandáján ülünk. A ház mellett két traktor áll. A nyitott rak-tárban a szarufáig érő rizskupacok látszanak. A tulajdonos

teával és édességgel fogad bennünket. Jagdejo és Kusuma mellettem, a többiek mind a veranda előtt, a földön ülnek. A ház tulajdonosa töri az angolt. Nagyon büszke az angoltudására. Nem kell kérdéseket kitalálnom.

A tulajdonos Kusumára és Jagdejóra mutat:

– Idejöttek és lefeküdtek a házam előtt. Harminc napig maradtak itt. És ez alatt a harminc nap alatt nem ettek, csak vizet ittak. Igazán kitartóak ezek ketten. Végül a birtokomon mindenhol emberek voltak. Csatlakoztak hozzájuk. Két éven belül ez volt a negyedik alkalom. Mit tehettem volna? Nem engedhettem, hogy éhen haljanak. Így újrakezdtük a tárgyalásokat. Öreg vagyok, idősebb náluk. Nincsenek testvéreim, nincsenek fiaim. Az egyetlen fiam négy éve meghalt. Traktorbaleset volt. Kire hagyjam a birtokomat? A földem felét illegálisan birtoklom, és ezt a részt osztják fel a munkásaim között. Minden család kap fél hektárt. Én a halálomig megkapom a termésük felét. Nekem is élnem kell valamiből. A föld többi részét a két lányom örökli majd.

Kusuma és Jagdjo arca sugárzik, ahogy hallgatják a történetet. Majd Jagdejo veszi át a szót:

– Ezt értette Gandhi erőszakmentes ellenálláson. Ez a szegények segítségének legjobb módja. A gazdagok nem az ellenségeink. Egyszerűen csak meg kell győzni őket. Miután felsosztották a földet, azt a családok nőtagjainak a nevére veszik nyilvántartásba. Ez jobban működik. Nehezebb ugyan a földhivatalban eljárni, de ez nem számít. Hozzá vagyunk szokva az ilyesféle problémákhoz. Mi fizetjük a bejegyzés költségeit, ezenkívül az első szezonban a vetőmagot és a műtrágyát. Ez az egyik lehetőség arra, hogy a családokat hozzásegítsük a kezdéshez. Már öt földbirtokost győztünk meg arról, hogy így

járjanak el. Ez körülbelül háromszáz család földhöz jutását jelenti. Holnapután egy másik birtokoshoz megyünk, ahol egy hétig böjtölünk. Neki sincsenek gyerekei. Már háromszor jártunk nála. Eddig még egy jottányit sem engedett.

A két ember boldogan néz rám. Szent meggyőződésük, hogy igazuk van. Egész életüket a szegénység elleni erőszakmentes harcnak szentelték. Bennem azonban hátsó gondolatok támadnak: „A mikrofonba köpködés senkit nem győz meg. Nincs szó másról, csak jótékonykodásról, amit néhány idős földbirtokos gyakorol. A termés felét a tulajdonosnak adni neveltségesen sok. Egyetlen bérlő se fizet ennyit. Ha nem elég óvatosak, tulajdonosként kevesebbet keresnek, mint munkás-ként. Egyetlen gyenge aratás, és elveszítik a földjüket.”

Aztán hirtelen elszégyellem magam, hogy milyen gondolataim vannak. Hiszek még a sikerben? Lehet, hogy egyszerűen túl kritikus vagyok. Hollandiában hetvenéves emberek panaszkodnak az ellátásra az idősek otthonában. A hetvenéves Kusuma és Jagdejo éheznek, hogy ezzel segítsen a szegényeken.

A két Gandhi-követő iránti tiszteletem győzedelmeskedik. És még meg is csókoltak. A kérdéseim túlságosan kritikusak.

Öt év telt el, és mindketten halottak. Jagdejo hirtelen ment el egy éhségstrájk közben. Kusuma négy hónappal később idős kora miatt. Három fiatalember vette át a helyüket. Eddig sikertelenül. De emiatt nem aggódnak. Tudják, hogy csak ki-tartás kérdése az egész.

Hisznek az éhezésben. És csak erre van szükség.

ZÖLD KAVICS

– Tudnál jönni segíteni egy picit?
– Szó se lehet róla. A kertészkedés a te hobbid, nem az enyém.
– Ez nem azt jelenti, hogy néha nem segíthetsz egy kicsit.
– A kert a te ötleted volt, emlékszel?
– Hé, várjunk csak. Te olvasgatod mindig a kertészeti újságokat.

– És te mondtad, hogy a kertészkedés szórakozás.
– Hát, akkor még nem tudtam, hogy mindennek tökéletesnek kell lennie, hogy a szomszédok elájuljanak.

– Csak folytasd a gereblyézést, úgyis szükséged van egy kis testedzésre!

- Rabszolgamunka, ez tiszta rabszolgaság.
- Mindig túlzol. Hozzak neked egy finom, hideg sört?
- Ne gondold, hogy minden tavasszal ezt fogom csinálni.
- Minél többet beszélsz, annál tovább tart a munka.

Tavaly a velünk szemben lakók felújították a kertjüket. A férfinak majdnem az egész nyara ráment. Először fóliával takarta le a földet. Azon át nem hatol semmi. Ezután vastag kavicsréteget hordott rá. Képes volt elmenni Belgiumba, és néhány nagy szikladarabbal tért vissza, amelyeket a kavics tetején szimmetrikusan helyezett el. Jó sok idejét elvette, és nem volt olcsó, de az eredmény mutatós lett: egy kavicsokkal borított kert, amit rózsaszín gránittömbök díszítenek. Sehol egy fűszál.

Ám a Természet nem adja fel egykönnyen.

A hulló levelek, a szélhordta homok, a kutyakaki és az eső hatására a kavicsokat lassan algák és mohák fedték be. Ennyit a „dízájnos” kertről.

A szomszédom őrjöngött. A felesége magasról tett rá.

Itt a tavasz. A szomszédom minden hétvégéjét a kertben tölti, azon munkálkodva, hogy a Természet utolsó nyomait is eltávolítsa a kavicsokról. Felsepri a homokot, eltávolítja a kutyaszart és mindent alaposan lelocsol. Reméli, hogy május végére befejezi. Fehér kavicsok, a zöldnek nyoma sincs. A felesége újságot olvas. Időnként felpillant a férjére, akiről patakokban folyik a veríték.

*

– Ha nem ittál volna, korábban kelhettél volna, hogy segíts nekem.

– Ne gyötörj már. Egész nap keményen dolgozom. Igazán jogom van hozzá, hogy esténként lazítsak egy kicsit.

– A lazítás nem azt jelenti, hogy minden pénzedet itatra költöd. Most pedig ki az ágyból!

– Én nagyon jól érzem magam így.

– A te ötleted volt, hogy megvegyük ezt a földet, ha jól emlékszem.

– Honnan tudhattam volna, hogy ennyi munka lesz veled?

– Hát, elég nagy marhaság volt, hogy előzetesen meg se nézted.

– A fickó azt mondta nekem, hogy ez egy igazán jó kis föld.

– Akinek csak egy csöppnyi esze is van, tudta volna, hogy hazudik. De te nem ezek közé tartozol!

– Oké, nyertél. Mindjárt jövök, csak előbb alszom egy pár órácskát.

Három évvel ezelőtt béreltek egy kis földet. Az egész ügyletet az egyik szomszédos faluból érkező férfival intézte, anél-

kül, hogy a feleségével megbeszélte volna. Rengeteg szesz fogyott, és a bérleti díj alacsony volt. Úgy érezte, hogy megfogta az isten lábát. Azonnal kölcsönt vett fel, és aláírt egy ötéves bérleti szerződést. Másnap kiment a feleségével, hogy megnézze a földet. Az egészet kő és kavics borította. Seholy egy fűszál. Ami kis termőföld ott volt, azt már régen elfújta a szél. A szomszédok azt mondták, hogy tisztára örültek, és átvették őket. Ki lehet olyan bolond, hogy bérleti díjat fizet egy köves és kavicsos földdarabért?

Az első évben heteket töltöttek azzal, hogy a nagyobb köveket elhordják. Még szerencse, hogy van egy ökrös szekerük. Utána a kavicsokat távolították el, amennyire lehetett. A föld most már mutatkozni kezdett néhány foltban. Izzasztó munka volt. Az asszony árpát vetett a kavicsos földbe. Jó sok eső volt, és az első termés több volt, mint amit reméltek.

De sajnos a Természet nem a mi parancsunkra működik.

A második év végére a viharos szelek szinte minden termőföldet lesöpörtek.

Az asszony őrjöngött. A férfi magasról tett rá.

Itt a tavasz.

Amikor csak ideje van, az asszony a földön dolgozik. A kavicsokat gereblyézi el, hogy az alattuk lévő földet elérje. Reménytelen küzdelemnek látszik, de ő nem adja fel. A munkát a vetés idejére, május végére befejezi, és minden zöld lesz újra. Mármost, ha idén is lesz eső.

A férje a fa alatt fekszik. Álmosan bámulja a feleségét, akiről patakokban folyik a verejték.

SZIKLASZILÁRD MEGGYŐZŐDÉS

Az orvosi rendelőben ülök. Betegekre várunk. Körülnézek. Egy poros üvegszekrény dugig teletömve mindenféle gyógyszerrel. A hordágyat drótok tartják össze. Rozsdás sztetoszkóp lóg a falon. A vérnyomásmérőt egy biciklibelsővel javították meg. Sunil doktor velem szemben ül. Koszos, fehér köpenyt visel kopott öltönyére húzva. Úgy ötvenesre becsülöm. Rövid, göndör haja van, pocakos, és hatalmas szemüveget visel. Csillognak a szemei. Boldog, hogy négy év után fogadhatja az adományozók képviselőjét.

Mivel még mindig nem érkezett beteg, mesél egy kicsit a munkájáról.

– Most, hogy a városban van kórház, nem vagyok annyira leterhelt. Az emberek inkább fizetnek egy kicsivel többet, minthogy olyan orvoshoz jöjjenek, aki leprás betegeket is kezel. Még mindig aggódnak, hogy elkaphatják. Nevetséges, de így van. Nem igazán zavar, hogy alig keresek valamit. De nagyon sajnálatos, hogy nem tudok az emberek nevelésében úgy segíteni, mint régen. A rendelőmben minden betegnek fel kellett iratkoznia, és előre kellett fizetnie. Az utolsó feliratkozó mindig valamelyik leprás betegem volt. Egyszer a váróteremben egyikük elkezdett a betegségéről beszélni. A többi várakozót ez megrendítette. Néhányuk életében először beszélt leprással. Csodás volt! De ennek most már vége. Na, nem baj. Több időm van a projektemre. Maguktól és egy svájci lepraalapítványtól kapok pénzt. Örülök, hogy ők nem tesznek fel annyi kérdést, mint maguk! Egyszerűen bíznak bennem. Hát, azt hiszem, ma délelőtt nem szá-

míthatunk egy betegre sem. Megnézzük a mezőgazdasági projektemet?

A terepjárójához megyünk, ami jó negyven évesnek látszik. Felemeli a motorháztetőt.

– Amikor azt mondom, hogy „start”, érintse össze ezt a két kábelt, utána pedig azonnal eressze el – rendelkezik.

Egy sor próbálkozás után végre úton vagyunk. A táj tágas, kopár és száraz. Hirtelen mintha egy pokoli rakéta indulna be alattunk. Megállunk, és Sunil doktor bemászik a dzsip alá. Néhány perccel később egy acélrudat húz ki a terepjáró alól, az út szélére löki, és ismét elindulunk.

– Van errefelé néhány nagyon furcsa pótalkatrész – jegyzem meg. Vidáman nevet rajta.

Egy száraz földterület mellett állunk meg, amit szinte teljesen benőtt a bozót. A föld szélén tíz kunyhó áll. Harminc ember üdvözöl bennünket kitörő lelkesedéssel. Néhányan borzasztóan eltorzultak. Másoknak csak egy ujj hiányzik. Mind kezet akar rázni velem. Így hát kezet rázok, vagy legalább azt, ami megmaradt belőle – a csonkokat. Mindenkit izgalomba hoz, hogy egy idegen eljött meglátogatni őket. Megrázó történeteket mesélnek. A lepra legapróbb jele számkivetetté tesz. Alig van kapcsolatot más emberekkel, ha egyáltalán van. A rokonok nem akarnak többé törődni veled, és szinte lehetetlen munkát találni.

– Ebből egy szövetkezet lesz – magyarázza Sunil doktor lelkesen, a sivár földre mutatva. – Három éve a Rotary Club egyik tagja adta nekem ezt a két hektárnyi földet. Ingyen. Minden leprás betegem itt él. Mindent együtt csinálnak, és mindenki részt vesz a feladatokban. Most komolyan dolgoznak a föld megtisztításán. Ezután elültethetnek néhány növényt. Három

kúttal zöld oázis lesz itt. És akkor a betegeim jól meg fognak élni a termésből. Addig minden hónapban tőlem kapnak egy kis ösztönzőt, ami elég a megélhetéshez. Cserébe irtják a bozótot. Soha nem hagyom cserben őket. Ki más tud róluk egyáltalán, ki foglalkozik velük?

Miközben beszél, felvesz egy ásót és elkezd kiásni az egyik bokrot. Aki csak képes rá, követi a példáját. Idétlenül ácsorogok, és azon gondolkodom, hogy vajon nekem is illene-e ásót ragadni. Úgy döntök, hogy nem. Ehelyett körülsétálok. A területen több a kő, mint a termőföld. Négy év alatt alig egy negyed hektárt tisztítottak meg. Nyoma sincs valami veteménynek.

Úgy tíz perc múlva Sunil doktor abbahagyja az ásást. A bokr még mindig tartja magát. Biztatja az embereket, hogy dolgozzanak tovább. Mindannyian bólogatnak és mosolyognak.

Visszanézek a terepjáróból. Mindenki újra leült. Minél kevesebbet dolgoznak, annál tovább kapják a pénzt Sunil doktortól. A helyükben valószínűleg én is ezt tenném.

Aznap este dr. Sunilhoz vagyok hivatalos vacsorára. A felesége és a gyerekei is otthon vannak. Büszkék az apjukra. Félek megmondani, hogy valójában mit gondolok a projektről. Ki vagyok én, hogy lehűtsem Sunil doktor határtalan lelkesedését? Egyszerre érzem magam realistának és gyávának.

Hollandiában megosztom az aggodalmaimat a kollégáimmal. Támogassuk a projektet további három évig? Eddig mindössze annyi eredményt tudnak felmutatni, hogy harminc leprás ember kap némi pénzt egy orvostól. Még ha találnak is vizet, a föld egyszerűen alkalmatlan a mezőgazdasági termelésre. Nincs az a mezőgazdasági projekt, amiből ott nyereséget lehetne kihozni. Úgy döntünk, hogy az év végével

leállítjuk a programot. Addig Sunil doktor kitalálhat valami mást a betegek számára.

Megírom Sunil doktornak, hogy a projektet még egy évig támogatjuk, és megmagyarázom, hogy miért. Három hónap múlva lelkes választ kapok Sunil doktortól. Hogy milyen hála, hogy ennyi éven át támogattuk. Nem gond, hogy az év végén ezt beszüntetjük. Addigra már több mint elég termény nő majd a földön, amivel támogatni tudja a betegeit. Ha nem, akkor még mindig kérhet további támogatást a svájciaktól vagy az egyháztól.

Arról is tudósít minket, hogy az utóbbi hónapban a kórház baleseti részlegén dolgozott. Ugyanazt a módszert alkalmazza, mint amit a leprás betegekkel, már eddig is óriási sikerrel. Egy leprás betege munkát kapott egy olyan ember műhelyében, akivel a kórházban találkozott. Egy másik földműves lett. Dr. Sunil nyilvánvalóan el van ragadtatva. Hamarosan minden betege munkát talál. És akkor többé nem kell fizetnie nekik a földjük tisztogatásáért.

HÚSZ LÁBUJJ

Keményen dolgoztunk ma Sjammalával, a női program vezetőjével: összesen nyolc falut látogattunk végig. Mindegyikben először teáztunk az előjárókkal, majd körbesétáltunk, végül találkoztunk az asszonyokkal. Mindig egy egész csoporttal, soha nem egyesével. Ezek a találkozások meglehetősen intenzívek, mégis megmarad egy bizonyos távolság közöttünk. Errefelé elképzelhetetlen, hogy egy külföldi férfi beszéljen a nőknek. Ezért kell a teával kezdeni. Így engedélyt tudunk kérni a falu előjárójától a találkozóhoz. Megindító, inspiráló és megrázó történeteket hallok. Nőkről, akik kiállnak magukért, akik szembeszállnak a megcsontosodott hagyományokkal és szokásokkal. Egy-egy történet végén gyakran azt gondolom magamban: „Nagy bátorság kellett hozzá, hogy ezt megtedd!” A mai nap különleges. A komoly megbeszélések közben Sjammalával sokat mulattunk. Tényleg rögtön megtaláltuk a közös hangot.

Az utolsó faluban elfogyasztott vacsora után a helyi irodába indulunk, ahol éjszakázunk. Meleg este van. Sjammalával kettesben ülünk a verandán. A többiek már mind lefeküdtek. Végül a munkára terelődik a szó. Miért van az, hogy mindig a nők akarnak változtatni? Mi a helyzet a férfiakkal? Mikorra várhatjuk, hogy a csoportok annyira megerősödnek, hogy már nem lesz szükségük a projektekre? Mit is akarunk valójában elérni? Mikor leszünk elégedettek? Miért végezzük ezt a munkát? Mi a közös Hollandiában és Indiában, és miben különböznek?

A beszélgetés végén Sjamala így szól:

– Készítetek magának valamit inni.

Felkerekedik, hogy készítsen nekem egy pohár friss mangólevet.

Amikor visszatér, mellém ül, és a lábait felteszi a szemközti székre. A kezei az asztalon nyugszanak, közvetlenül az enyém mellett. Észreveszem, hogy szép, hosszú ujjai vannak. Rám néz. Sötétbarna szempárt látok. Ő két meglehetősen átlagos holland szemet lát a szemüveg mögött. Beszélni kezd.

– Egyre nehezebb ezt a munkát folytatnom. A szüleim azt akarják, hogy gyorsan menjek férjhez. Attól félnek, hogy egy-két éven belül képtelenek lesznek férjet találni számomra, mert túl öreg leszek. Ha kiházasítanak, szinte biztos, hogy egy öregember lesz a férjem. És soha nem fog hozzájárulni, hogy folytassam a munkát. Ha legalább magam választhatnék férjet! De hogy találhatnék valakit?

Egész idő alatt az arcát figyelem. Nem szép – semmivel sem szebb, mint amennyire én jóképű vagyok. Egyik kezét egy kicsit közelebb tolja az enyémhez. Kezdem magam kellemetlenül érezni, és felnézek az égre. Egyenesen a teliholdba. Ez nem segít. Ekkor én is elkezdek álmodozni. „Nem ellenezném, ha folytatni akarná a munkát. Mi lenne, ha nem mennék vissza Hollandiába, hanem vele maradnék? Ha tényleg szeretsz valakit, bárhol boldog lehetsz. Ez némi zavart okozna a munkában. Hogy fogadná ezt a családom? Ha most megérinteném egyetlen ujját is, az valaminek a kezdete lenne... és lehet, hogy nem lenne visszaút.”

Leveszem a szemem a Holdról, de félek ránézni. Félek attól, hogy mi történhetne. Inkább a szemközti széket és a lábujjait nézem. Durva és az időjárás által megviselt lábak. Mindkét nagylábujján benőtt a köröm. A többi köröm szinte kivétel nélkül törött. Mindegyik ujján van egy ezüstgyűrű. És minde-

gyik alatt vastag bőrkeményedés. Attól van, hogy mezítláb jár. Azután ránézek a saját lábujjaimra: halványak és puhák, gondosan vágott körmökkel. Bőrkeményedésnek nyoma sincs. Hirtelen belém hasít a gondolat: „Annyira mások a lábujjai, mint az enyéme!”

A varázslat szertefoszlott. Felkelek, a szemébe nézek, és annyit mondok, hogy megyek lefeküdni. Szép álmokat kíván nekem. Mikor másnap felébredek, ő már elment egy értekezletre. Elindulok a központi irodába, délután pedig egy reményteli találkozó van az igazgatóval és a vezetőséggel.

Egy év múlva meghívót kapok az esküvőjére. A szülei választottak férjet neki, valakit a szomszéd faluból. A férje a helyi irodában fog dolgozni mindeneként, és ott is fognak élni. Vagyis egyelőre folytathatja a munkáját.

De vajon mi történt volna, ha Sjammala nem teszi fel a lábait a székre?

ÉLJEN PAKISZTÁN!

Bemegyünk. Balra az emelvény, jobbra az ülőhelyek. Telezsúfolva lányokkal. Vannak vagy ötszázan. Mind a legjobb ruhájában: hosszú kék vagy fehér pamutruha, fejkendő és fátyol az arcuk előtt. Csak a csillogó szemüket lehet látni. Észre se vesznek minket. Számukra mi méltóságok vagyunk.

Az első sorhoz vezetnek bennünket, ahol már néhány széket elfoglaltak. Nyolc úriember ül rajtuk. Valamennyien elegánsan felöltözve, öltönyben, nyakkendővel. Szerencse, hogy zakó fedi a gyűrött ingemet. Egymás után felállnak és bemutatkoznak. Udvariasan kezet rázunk és váltunk néhány kedves szót.

– Milyen kedves öntől, hogy magával hozta a feleségét – mondja az egyik.

– Valójában ő a munkatársam – válaszolom.

Gyorsan összeszedi magát, és a mellette ülőhöz fordul: – A hölgy az úr asszisztense.

– Nem az asszisztense vagyok, ugyanazt a munkát végzem, mint ő – mondja a kolléganőm.

A férfi azonban már leült. Nem sokban különbözik a szálodánkban dolgozó pincérektől. Vacsora után odajönnek hozzám, és megkérdezik, hogy ízlett-e a vacsora, és igencsak furcsán érzik magukat, ha a kolléganőm válaszol, hogy „igen, minden nagyon finom volt”. Képzeld el! Egy nő beszél egy férfi helyett! Elkövethetnek még ennél nagyobb örütséget ezek a külföldiek?

Két napszemüveges vonul be. Vállukon fegyver. A közönységet vizslatják. Mindenki feláll. Mi is. Idősebb ember lép a

terembe. Körülötte további napszemüvegesek. Barátságosan biccent felénk, majd leül bal oldalon egy üres sorba.

– A kormányzó! – súgja a szomszédom. A program hamarosan kezdődik.

Egy nő megy fel a pódiumra, és magabiztosan a mikrofonhoz lép.

– Tisztelt kormányzó úr, kedves hallgatók és külföldi vendégek! Nagy megtiszteltetés számunkra, hogy ma eljöttek, hogy a Köztársaság Napját velünk ünnepeljék. Ez a nap különösen boldog a közönség sorait elfoglaló lányok számára, mert ma kapják meg a bizonyítványukat. Valamennyien sikeresen elvégezték az angol tanfolyamot, amit számukra megtarthattunk, hála a sokaktól érkező segítségnek.

Fél órás a meglehetősen unalmas beszéd. Húsz perc után a lányok figyelme kezd elkalandozni. Haragos pisszegéssel intik rendre őket a tanárok. A beszéd végén a szónokot viharos tapsal ünneplik. Elhagyja az emelvényt, kezét ráz a kormányzóval és leül.

A következő szónok egy magas rangú köztisztviselő, papírral a kezében.

Olvasni kezd.

– Tisztelt kormányzó úr, kedves hallgatók és külföldi vendégek! Nagy megtiszteltetés számunkra, hogy ma eljöttek, hogy a Köztársaság Napját velünk ünnepeljék. Ez a nap különösen boldog a közönség sorait elfoglaló lányok számára, mert ma kapják meg a bizonyítványukat.

Az ő beszéde is fél óráig tart. Őt is viharos tapsal ünneplik. Még két szónok következik. Ugyanaz a szöveg, ugyanaz a vaptaps. Ezután szünetet tartanak. Az előtérben teát és édességet szolgálnak fel. Bemutatnak bennünket a kormányzónak.

– Hatásos beszédek voltak – fordul hozzánk. – Nagyon sajnálom, hogy most el kell mennem.

Egyetértünk.

Ismét elfoglaljuk a helyünket. A program szerint most következik a „szónokverseny”. Ez talán egy kicsit izgalmasabb lesz: a lányok saját beszédüket mondják el. Az ötödik helyezett lány kezdi. Kissé idegesen áll a mikrofon elé. A szeme gyönyörűen ki van festve. A díját – egy nagy rozettát – most tűzték a ruhájára. A pulpituson elhelyezi a papírját, és hozzákezd:

– Aiteng musvor tiepraiz. Tang maitiesj vor en wont tezeyetis.

Sajnálatos, hogy helyi nyelven beszél, egy fél órát. Csak az utolsó három mondatot értem: Éljen az elnökünk! Éljen Kasmír! Éljen Pakisztán! Kirobbanó taps. A szónok ragyog.

– Magának is tetszett a beszéd? – kérdezi a szomszédom.

– Kiváló volt – felelem. Mindig udvarias vagyok.

– Annyira fontos, hogy a lányok jól beszéljenek angolul – válaszolja.

Ezután a negyedik helyezett következik. Az ő rozettája sokkal nagyobb. Elhatározom, hogy jobban odafigyelek, de ez sem segít. A kolléganőm sem ért egyetlen szót sem, kivéve azt, hogy „Éljen az elnökünk! Éljen Kasmír! Éljen Pakisztán!”. A harmadik díjat nyert lány egy éremmel a nyakában, a második díjas egy még nagyobb éremmel, és az első helyezett egy kupával mind ugyanazt mondják. Onnan tudom, hogy a szomszédom volt szíves egy papírt elém tenni a szöveggel. Tényleg végig angolul van. Egyértelmű politikai szöveg arról, hogyan jött létre Pakisztán, milyen fantasztikus ország, és milyen csodás az elnöke, és hogy soha nem mondanak le Kasmírról. Egyetlen szó sem esik a lányokról.

– Micsoda propaganda! – mondom a kolléganőmnek. Elégedetlenül nézünk egymásra.

– Hogy fognak valaha is megtanulni a maguk fejével gondolkodni, ha mindenki pontosan ugyanazt mondja? – súgja. Fogalmam sincs róla.

Ekkorra a közönség már ünnepi hangulatba került. A kormányzóhelyettes átnyújtja az öt díjnyertesnek az angol bizonyítványt, vele egy-egy jegyzettömböt és három ceruzát. Az egekig dicséri őket kiváló beszédükért. Mindenki büszkeségtől dagad. Ezután minden lány megkapja a bizonyítványát és egy ceruzát. Mindenki boldog és büszke. A mi sorunkban néhány férfi még mindig kitart és csatlakozik az általános örvendezéshez.

A Köztársaság Napjának megünneplése a végéhez közeledik. Eljátsszák a nemzeti himnuszt, és mindenki felállva kapcsolódik be az énekbe, hangosan és lelkesen. A lányok elhagyják a termet, és buszra szállnak. Visszamennek a falujukba. Mi egy darabig még ülünk és beszélgetünk. A nap szervezői rendkívül elégedettek. Egyikük hozzám fordul:

– A lányok többsége számára ez volt az első alkalom, hogy az apjuk vagy a fivérük nélkül elhagyták a falujukat. Nem kis munkánkba került, hogy rábeszéljük a családjukat. Láttá, milyen boldogok voltak a lányok? Tényleg nagy siker volt. Ugye egyetért?

A kollégám válaszol.

– Mély benyomást tettek ránk. Ami feltűnt nekem, hogy mindegyik díjazott ugyanazt a beszédet mondta. Nálunk a lányok saját maguk írták volna a saját beszédüket.

A férfi még csak felé sem néz. Rám szegezi a tekintetét, úgy mondja:

– A szünet előtt is mindenki ugyanazt a beszédet mondta. Mi ezt az udvariasság egy formájának tartjuk.

Majd sarkon fordul, és elmegy.

A szállodában, vacsora közben a kolléganőmmel megvitatjuk a köztársaság napi tapasztalatokat és a lányok képzését. Mekkora jelentőséget tulajdonítsunk az ilyen jó irányba tett kis lépéseknek?

Befejeztük a vacsorát. A pincér rám kacsint, és megkérdezi a kolléganőmet:

– Ízlett a vacsora, hölgyem?

– Igen – feleli ő.

És mindhármunkból kibuggyan a nevetés. A szomszéd asztalnál három férfi összevonja a szemöldökét. Szinte hallom a gondolataikat: „Milyen fura szokásai vannak ezeknek a külföldieknek.”

SZEGÉNYSÉG ÉS A KÖRNYEZET

Ma meglátogatok egy falut a projekt hidrológusával, Pradeep-pel. A faluban egyetlen bolt van: egy polc néhány szappannal, két vég textillel és egy öngyújtóval. Senkinek sincs sok költeni való pénze. Benézünk az egyik kunyhóba. Apró agyagtűzhely, két ütött-kopott serpenyő a konyha összes felszerelése, a földön pedig kopott rongy szolgál fekhelyként. Nincs bent semmi egyéb.

Kilépünk, és elhagyjuk a falut. Kis kukoricaföldön vágunk át. Sárguló levelek, satnya kukoricacsövek. Elérjük a kutat. Egy négyszögletű mélyedés, jó tíz méter széles, amit úgy ötven évvel ezelőtt ástak a köves talajba. A mélyén alig csillog némi víz. A lyuk egyik falába lépcsőket vájtak. A nők egyenként mennek le a lépcsőn. Negyven méter, talán több is. Az alján van egy vödör egy hosszú kötélén. A nők megtöltik a vödröt, és abból a vizet beletöltik egy rézkorsóba. Utána felmennek a korsóval a fejükön. Naponta tízszer. Az állatoknak is inniuk kell. Az asszonyok keményen megdolgoznak a csekélyke vízért.

Hatan ülnek a földön a sorukra várva. Beszédbe elegyedünk egy idős nővel, aki éppen felért a vízzel. Leül, még mindig zihál a megerőltetéstől.

– Milyen volt itt a vidék régen?

– Mindenhol erdők voltak. A hegyoldalak zöldelltek. Látják ott azokat a köveket? Az volt az egyik ösvény, ami az erdőn át vezetett. Régen kihajtottuk a tigriseket az erdőből, lekergettük az egyik ösvényen. Amikor kiértek az erdőből, lelőtték őket.

A kopár, kiszáradt hegyeket nézem. Ahogy látom, egy árva fa sem maradt.

– Mikor tűntek el a fák?

– Akkoriban kezdtük el kivágni a fákat, amikor az első gyerekeim született.

Fogalmam sincs, hány éves lehet. Ráncos arcát nézve lehet ötven vagy hetven. Ő maga sem tudja. Pradeep szerint egy nappal se több negyvennél.

– Sok pénzt kerestek a fa eladásából?

Lesújtó pillantást vet rám. Rossz a kérdés.

– Az erdők nem a mi tulajdonunkban voltak. Nem volt semmilyen birtoklevelünk. Vállalkozók jöttek ide, nekik voltak papírjaik. Fogalmam sincs, honnét szerezték őket. Csak a favágásért fizettek. A vállalkozók adták el utána a fát.

– Ültettek valaha új csemetéket?

Újabb megvető pillantás. A kérdéseim még mindig rosszak.

– Mondom, hogy nem a miénk volt a fa. A vállalkozók csak pénzt akartak.

– És miután a vállalkozók elmentek?

Nehezen találok ki újabb kérdéseket, de ez jobban célba talál.

– A föld hosszú ideig eleget termelt a megélhetéshez. Addig, míg el nem fogyott a víz. Két évvel ezelőtt a kutunk harmadszor száradt ki. Azóta éppen csak túlélünk. A férjem munkát keres. Az otthonunkhoz közel vagy távol. Én a gyerekekre vigyázok és a földön dolgozom. De víz nélkül a föld szinte semmit sem terem.

– Más családi kutak is kiszáradtak?

Nagyot sóhajt, mielőtt válaszolna.

– Minden évben több.

– És tudják, hogy mi okozza ezt?

– Szerinte – mutat Pradeepra – több vizet használunk, mint amennyit az eső képes visszapótolni.

Ismét indulatba jön. Meglepetésemre Pradeep elpirul.

Mérgesen folytatja.

– Ez tiszta hülyeség. A föld alatt bőségesen van víz. Tíz évvel ezelőtt adtak pénzt, hogy mélyítsük a kútjainkat. Munkásokat és gépeket foglalkoztattunk a pénzből. Akkor elég víz volt. Most is csak annyit kell tennünk, hogy egy kicsit mélyebbre ásunk. Ezt csinálták a gazdagabb parasztok, és most van elég vizük. Még rizst is termesztenek. De mi semmi támogatást nem kapunk – leállították. Azt mondja, hogy a több pénz nem oldja meg a gondot. Ez micsoda képtelenség már? Legutóbb megoldotta, nem?

Egyre mérgesebb. A vörösfejű hidrológusra nézek, aki nagyon kellemetlenül érzi magát. Sajnálom, és tudom, hogy igaza van. A tegnapi értekezleten alaposan megtárgyaltuk a témát. Régen boldogan adtunk pénzt a kutak mélyítésére. A szegények jobb termést hoztak ki a földjükből, és úgy látszott, hogy sikerül lépéseket tennünk a nyomor felszámolása felé. Most már tudjuk, hogy ez nem így van. A kutak mélyítése csak néhány évig jelent megoldást, ezért többé nem akarjuk ezt támogatni. Az ablakon kidobott pénz. Erdősítésre van szükség. Ez ugyan nem növeli a csapadék mennyiségét, de legalább az eső nem fut le azonnal, hanem beivódik a talajba. Ha több a talajvíz, akkor nem kell mélyíteni a kutakat. Ez a fenntartható megoldás. „A projektek értékelésénél figyelembe kell venni a környezeti szempontokat.” Pradeep szervezete ezt a politikát követi, amivel mi is egyetértünk. Szívesen finanszírozunk erdősítési programokat.

A nőhöz fordulok és magyarázok:

– A problémát nem oldja meg, ha mélyebbre ásunk. A gyerekekre és az unokákra is gondolni kell.

Most már tényleg kihúztam a gyufát. Felpattan, és nyilvánvalóan dühtől fortyogva elsiet. A többi nő is otthagyt minket. Pradeep semmit sem tesz, csak bánatosan néz rám. A hangjában van némi rosszallás:

– A vízhiány miatt növekedett a szegények körében a gyermekhalandóság. A múlt héten két gyerek halt éhen a faluban.

Nyomorultul érzem magam, és zavarban vagyok. A nő után akarok menni, de mit is ajánlhatnék?

A kút mellett ülünk. Pradeep egy szót sem szól. Töprengve és lehangoltan nézek magam elé. Micsoda munkám van. Egyetlen dolgom, hogy „politikailag korrekt” kérdéseket teszek fel. Mint ha ezzel segíteni lehetne ezeken az embereken. Miért nem tett Pradeep valamit? Nem jutottunk tegnap teljes egyetértésre?

Negyedóra múlva hozzá fordulok. Bocsánatkérően nézek rá. Nagy megkönnyebbülésemre ő kezd beszélni:

– Hamarosan lesznek fáink, de nem lesznek szegényeink. Addigra meghalnak vagy elköltöznek. Amíg ezt a nőt hallgattam, egyre csak gondolkodtam. Azt gondoltam, hogy ez neveltséges. A gazdagoknak kellene elkezdeni a környezeti problémák megoldását. A szegényeknek van elég baja amúgy is. A lényeg az, hogy mire van szüksége ennek a nőnek a túléléshez. Miért nem ásunk kutakat a szegények számára? A tenyérsíni földjeikhez nincs szükségük sok vízre. A szegénységet próbáljuk legyőzni, nem igaz?

– Igen – válaszolom, miközben megpróbálok elfeledkezni az elveket rögzítő dokumentumokról. A papírmunka ráér. Az éhező nem.

RONGY ELADÓ

Négy üres műtrágyás zsák alatt guggolok. Felvágják, majd egy madzaggal összekötötték őket. A falak kartondobozból vannak. A földre egy rongyot terítettek. A sarokban tűzrakás, rajta serpenyő. Kint az aznapi zsákmány: tíz törött üveg, négy rozsdás konzervdoboz, nyolc régi újság, kilenc lemerült elem, egy fedő és egy villanykörte. A körte a nap fénypontja.

A felesége vízért ment, egy ideig nem jön vissza. A gyerekek kint játszanak. Barátságosan az arckifejezése. Szöghaját rég nem mosta meg, az arca borostás, a tekintete üres. Ruhái koszosak, a leheletén érződik az alkohol. Joshi mellette ül: fehér ing, élére vasalt nadrág, szarukeretes szemüveg és a hajában tökéletes választék.

Nem tudom, hogy indítsam a beszélgetést. Levelet kaptam Joshitól nem sokkal azelőtt, hogy ideindultam. Azt kérte, hogy ne küldjünk több pénzt, mert lezárták a projektet. Általában mi hozzuk meg az ilyen döntéseket. Ezért vagyok itt: szeretnénk pontosan tudni, miért szakad meg egy projekt, ami olyan ígéretesnek látszott. „A rongyszedők meg akarják szakítani a kapcsolatot velünk”, írta Joshi. Én azonban ragaszkodtam hozzá, hogy meglátogassam őket és beszéljek a vezetőjükkel. Joshinak rengeteg gondot okozott, hogy eddig eljussunk.

– Kezdd általános kérdésekkel. Talán egy kicsit feloldódik – mondja Joshi. Tekintve, hogy a hőmérő 40 fokot mutat, ennek nem kellene nagyon nehéznek lenni.

– Jó fogás volt ma.

Semmi válasz, de végül is nem kérdés volt.

– Segítettek a gyerekek?

- Igen.
- És a felesége is?
- Igen.
- Régóta élnek itt?
- Igen.
- Kell bérleti díjat fizetni?
- Igen.
- Eladja, amit ma talált?
- Igen.
- Kinek fogja eladni?

Nincs válasz. Unottan Joshira pillant.

Töröm a fejem, hogy mivel bírhatnám szóra. Egy igennél többet nem lehet kihúzni belőle, ha egyáltalán válaszol. Időnként egy nemet. Semmi érdeklődést nem mutat, és el sem tudom képzelni, hogyan tudnám áttörni a közönyét. Az emberek általában lelkesen fogadják az érdeklődésemet. Gyakran egyetlen kérdés hosszú és részletekbe menő elbeszélésre készíteti őket. Hát most nem. „Micsoda rémes alak – gondolom. – Miért nem választanak maguknak más vezetőt?” Háromnegyed óra múlva Joshi megszólal:

- Menjünk?

Gyorsan beleegyezem. Lehajolok, hogy kiférjek az ajtón, és kilépek. Bűz tölti be a levegőt, és amerre nézek, szemetet látok. A gyerekek abbahagyják a játékot és odajönnek hozzám. Úgy tűnik, legalább ők örülnek a látogatónak. A szeméthegyről lefelé vagy ötven viskót hagyunk magunk mögött.

– Kezdem érteni, miért döntöttél úgy, hogy abbahagyod. Ez az ember szárnalmas. Hogy tudsz egyáltalán egy ilyen emberrel foglalkozni? – mondom Joshinak valamivel később. Nála vagyunk. A felesége teát hoz.

– Még mindig nem értesz semmit – feleli.

– Tényleg? – Az emberek általában udvariasabbak velem.

– Miért akarna veled beszélni? – veti oda Joshi kurtán.

„Honnan tudjam?” – gondolom. Egyszerűen így mennek a dolgok. Én felteszem a kérdéseket és ők felelnek nekem. Úgy döntök, hogy elengedem a kérdését a fülem mellett, és felteszek egy másikat.

– Légy szíves, magyarázd meg, miért állítottad le a projektet.

Legalább egy normális választ kapok. Joshi hosszan beszél.

– A rongyszedőket szemérmetlenül kizsákmányolja a felvásárló. A szeméthegy szélén él. Mindent, amit gyűjtenek, neki kell, hogy eladjanak. Ő meg egy használtcikk-kereskedőnek adja tovább, nagy nyereséggel. Minden család a felvásárló adósa. Olcsó alkoholt is ő ad nekik. Az egyik barátja főzi illegálisan. Minden család függő. Még a gyerekek is. Undorító. Először a gyerekeknek indítottunk programot, játéknapot rendeztünk nekik. Egészen ártatlan dolog volt. Alapvetően azt a célt szolgálta, hogy a szülőkkel kapcsolatba kerüljünk. Ezután a nőknek szerveztünk tanfolyamot: higiénia, főzés, egészség. Mindenki lelkes volt. Még a felvásárló is. Minél egészségesebbek a guberálók, annál többet gyűjtenek, és annál nagyobb az ő haszna. A dolgok akkor fordultak rosszra, amikor elhatároztuk, hogy megszabadulunk tőle. Mindent részletesen megbeszéltünk. A vezető volt a leglelkesebb közülük. Az volt az elképzelés, hogy az összegyűjtött hulladékot nem a felvásárlónak, hanem közvetlenül a használtcikk-kereskedőnek adják el. Az első néhány hétben működött a terv. A rongyszedők jóval kedvezőbb árat kaptak az összeszedett dolgokért, amivel boldogok voltak. Többé nem adott el nekik

alkoholt. Egy hónap alatt összeomlott az egész. Mindenki újra a felvásárlónak adta el, amit gyűjtött. Ő pedig megfizettette velük a lázadás árát. Most még kevesebbet kapnak az áruért, mint korábban, felemelte a kamatot, és még az alkoholt is drágábban adja. A vezető a legmérgeesebb, mivel a többi rongyszedő őt hibáztatja mindenért.

– És most? – kérdem.

– A projekt minden munkatársának felmondtam. Még szerencse, hogy csak hatan voltak. Egyszerűen alábecsültük a közvetítő felvásárló hatalmát.

– És akkor ennyi volt?

– Néhány hónap múlva újra szervezek egy játszónapot. Ha sikerül, akkor újra tartunk egy tanfolyamot a nőknek. Ha senki nem jön el, akkor mindennek vége.

Hat hónappal később levelet kapok Joshitól. Csak öt gyerek jött el a játszónapra. Azóta elköltözött. Most az egyházának dolgozik egy olyan projekten, amivel a gyermekprostitúciót segítenek felszámolni.

KÉK HORGOLÁS

– Hát nem aranyos ez a kis terítő? Már majdnem kész. Én mindig csak kéket használok. Bármilyen más szín csak ösz-szezavarna.

– A szüleimmel éltem a tenger közelében. Apám minden-nap kiment halászni. Tizenkét éves voltam, amikor elkezdett nekem párt keresni. Amikor tizennégy éves lettem, és először menstruáltam, eljött az idő. Apám kölcsönt vett fel, és vásárolt két bivalyt. A bivalyokkal költöztem át a férjemhez és a család-jához. Örültem, hogy ugyanabban a faluban éltek. Nem volt panaszom az életemre. A férjem jó ember volt. Halász. Keményen dolgozott és nem ivott. Erős hite volt. Az anyósom mindenre megtanított, amit a háztartásban tudnom kellett. Két fiam született gyorsan egymás után. Nagyon büszke voltam, hogy nem lányok lettek. Akkoriban igazán boldog voltam.

– Sose felejttem el azt a napot. Borzasztó vihar volt, és ömlött az eső. Nem volt ritka, hogy a férjem csak későn tért haza. És a viharban a hajót a partra húzni és kikötni mindenképpen nehéz. Akkor azonban nem érkezett meg. Megfulladt – mondták –, mert a hajója sem került elő többé. Attól a naptól kezdve fehér ruhát viseltem. Csakis fehéret. Eleinte semmi sem változott. Továbbra is a férjem családjával éltem, és neveltem a két fiamat. Azután az apósom is a tengerbe veszett. Hirtelen mindenért engem kezdtek kárhóztatni. Azt mondták, hogy gonosz a tekintetem. És hogy semmit sem hoztam a családba.

– Máig nem tudom, hogy csinálták, de egyszer csak egy teherautóban ébredtem fel. Öt napig feküdtem ott tíz másik asszonnyal. Időnként kaptunk némi kenyeret és vizet. Nem

mehettünk végére. Azután kivettek a teherautóból, és egy hatalmas ház magas kerítése előtt hagytak. Egy öregember kinyitotta a kaput, súgott valamit a sofőrnek, és egy csomó pénzt adott neki. A következő napon elvittek az új férjemhez. Kopasz volt és nagyon kövér. Egy szavát sem értettem. Úgy huszonöt éves lehettem, mert az idősebb fiam tízéves volt, amikor utoljára láttam. De nem szabad erre gondolnom, mert akkor csak sírok.

– Nem emlékszem, hány évet töltöttem azzal az emberrel. Borzasztó volt. Rengeteget ivott, és amikor ivott egyetlen dolgot akart. Én nem akartam, mert mindig annyira fájdalmas volt. Örülök, hogy sohasem estem teherbe tőle. Emiatt egyre dühösebb lett, és az anyja, a bátyja és a nővérei is egyre jobban haragudtak rám. Akkor vertek meg, amikor csak kedvük támadt rá. A legrosszabb a legfiatalabb öccse volt. Tényleg nagyon, nagyon kövér volt, és csak tizennégy éves. Nem sokkal idősebb, mint a fiam. Senkinek nem mondhattam meg, hogy gyerekm van, mert amikor a férjem rokonai eladtak, azt hazudták, hogy szűz vagyok. Így többet értem.

– Egy éjszaka elszöktem. Nem bírtam tovább. Először loptam egy kis pénzt a férjemtől. Utána egyszerűen kísértáltam a kapun. A kutya elkezdett ugatni, ezért megálltam, hogy meg-simogassam. Senki más nem vett észre. Busszal bementem a városba. Boldog voltam.

– Fogalmam sincs, hogy miért tartóztattak le. Csak egy rendőrtől kértem eligazítást. Mérges lett és megbilincsel. Bevittek a rendőrségre és belöktek egy cellába. Tíz másik nő volt bent. Szerencsére egyikük beszélt a nyelvemet. Ő sem értette, hogy miért tartóztatták le. Figyelmeztetett, hogy ne maradjak egyedül az őrrrel. Két nap múlva elvitték. Nagyon

magányosnak éreztem magam. A figyelmeztetése nem segített.

– Nem tudom, mennyi ideig voltam ott. Néha úgy gondolom, hogy tíz év volt. Emlékszem, hogy sokat sírtam. És valami elromlott a fejemben. A gondolatok egymást kergették, és teljesen zavarodott lettem. Bíró sose látott. A cellában a nők kedvesek voltak velem. Az örök viszont nem. Egy nap jött valaki, aki beszélt a nyelvemet. Azt mondta, hogy pap. Először nem bíztam benne. De másnap is eljött, és a következő napokon is. Amikor újra normálisan tudtam gondolkodni, sok mindent elmeséltem neki. A tengerről, a két fiamról, a hosszú utazásról, a határ menti ellenőrzőpontokról, a kerítés mögötti életemről, a letartóztatásomról és az örökről.

Nem emlékszem, mennyi idő telt el, amíg a pap ismét meglátogatott, ez alkalommal egy ór kíséretében. Mindketten mosolyogtak és kinyitották a cella ajtaját. Velük mehettünk. A pap azt mondta, hogy mindez csak tévedés volt. Azon a napon, amikor megkérdeztem az utat a rendőrtől, éppen kitört a háború. Mivel más nyelvet beszéltem, azt gondolta, hogy kém vagyok. Ezért nem kerültem soha bíró elé.

– A kémeket nem állítják bíróság elé, egyszerűen becsukják őket – magyarázta az ór. Ezt még mindig nem értem.

– A pappal jöttem ebbe a házba. Nem, mégsem így volt. Először egy másik házba mentünk. Ott csak nők éltek. Azóta sokan elmentek közülük. Az évek folyamán csak az a kettő maradt itt, és én. Az első években gyakran költöznünk kellett. A szomszédok panaszt tettek. Most itt élünk. A ház a miénk. Nem tudom, ki vette nekünk. Időnként nagy a zaj, máskor csend van. Nem szeretem, ha sok nő van a házban. Azok ketten, ott, nem bánják. Még élvezik is. Mindent együtt csinálunk:

mosunk, takarítunk, főzünk. És éneklünk is. De nem együtt, mert én nem ismerem az ő dalaikat. Kár. Néhány nő dolgozni jár. A pénzt arra használjuk, hogy élelmiszert és egyebeket vegyünk. Másoktól kapjuk a ruháinkat. Kedves tőlük. Az orvos minden este benéz. Először a kórházban dolgozik. Napközben két ápoló segít nekünk. Nem mindig ugyanazok. Az ápolók azt mondják, hogy nem kapnak fizetést az itteni munkájukért. De ez hogy lehetséges?

– Amikor zavar van a fejemben, nem tudok aludni. Ilyenkor sokat sírok. Olyan nagyon szeretnék gondoskodni a két fiamról. Biztos, hogy nélkülem nem fejlődtek megfelelően. Biztos, hogy a gyerekek nem boldogulnak az anyjuk nélkül? Napközben itt ülök és horgolok. Néha odakint, de az autók túl hangosak. Jobb itt bent, a sarokban, ebben a székben. Itt nincs annyi fény. Mindig kézzel horgolok. Szeretem a kék színt. Ha más színeket használok, összezavarodok. Olyankor sikítozok. A többi asszony nem bírja. A tenger is kék.

– Na, kész a terítő. Megveszi? Vagy nem szereti a kék színt?

HÁTSÓ FERTÁLY

Mázlim van. A mai értekezlet elmarad. Vagyis szabad az egész napom. Kinyitom az újságot, amit reggel az ajtóm alatt begyömöszöltek. Átfutom, amíg a teámat szürcsölöm. Időnként kipillantok az ablakon. Ijesztő sebességgel közeledik egy porfelhő. Kisvártatva egy lerobbant dzsip áll meg a szálloda előtt. Egy férfi pattan ki belőle: viharvert ábrázat, tüskés, szürke haj, villogó tekintet, fehér pamut ruha és szandál. A nyakában fakereszt lóg. Belga pap, Windy atya a neve. Több mint harminc éve dolgozik Észak-India falvaiban, és remekül beszéli a helyi nyelvet. Mindenféle projektet indított már. A többségük elbukott. Időnként egy-egy sikerrel járt. Még valakit meg kell térítenie. Hallotta, hogy ma szabad vagyok, és el akar vinni egy faluba, ahol az utóbbi hat hónapban dolgozott. Autóval pár óra alatt ott vagyunk. Ebben a régióban nem fut még sok programunk, így beleegyezem. Sose lehet tudni. Windy atya előre örül neki, hogy egész nap hollandul beszélgethet. Vagy az ő esetében flamandul.

Nyaktörő sebességgel lavírozunk a kátyús úton. Gyerekek, tehenek, kutyák, biciklik és mopedek spriccelnek szét előttünk a fülsüketítő dudálástól megrémülve. Nyilvánvaló, hogy nem csak a motort turbózták fel.

– Mindjárt ott vagyunk! – üvölti Windy atya megnyugtatóan.

– Én nem sietek – felelem, és becsukom a szemem.

Eszembe jut, mit mondtak a vezetési stílusáról: úgy vezet az atya, mint egy újsütetű hinduista, aki a következő élete után vágyódik.

– Atyám, magát rossz egyházba hívták. Hinduistának kellett volna lennie – üvöltöm.

Semmi válasz. Elfújta a szél, gondolom.

Négy órával később megérkezünk a faluba. Harminc vályogkunyhó, szárított pálmalevelekből összetákolt tetővel. Néhány kimerültnek látszó tehén bóklászik, nagyon kevés az ember. Ilyenkor mindenki a földeken dolgozik. Öregaszony ül egy nagy fa alatt. Egy nyilvánvalóan új kunyhó felé indulunk. Totyogókkal van tele. Amikor meglátnak bennünket, Windy atyához rohannak. Ő mindegyiknek barátságosan megveregeti a buksiját. Nemrégiben óvodát létesített itt, így most van, aki vigyázzon a kicsikre, amíg a szülők dolgoznak. Egy lány felügyel a gyerekekre. Úgy tűnik, egy kicsit unatkozik. Ezzel szemben Windy atya túláradó lelkesedéssel beszél.

– A falusiak maguk építették ezeket a kunyhókat. Most iskolára és orvosi rendelőre van szükség. Ezek a dolgok fontosak az emberek számára. További pénzüsszegekre van szükségünk az épületek felhúzásához. A többiről én gondoskodom. Mit gondol?

Hogy mit gondolok? Mit akarnak az emberek? Honnét szereznek tanárt az iskolába és nővért a rendelőbe? Mi lenne a projektből, ha Windy atya dzsipje holnap felborulna az út szélén?

Nyilván úgy véli, hogy túl sokat töprengek a válaszon. Mielőtt bármit is mondhatnék, megszólal:

– Tudom, mire gondol. Nincs teljesen meggyőzve. A kéréssem hirtelen jött. Időre van szüksége, hogy átgondolja. Semmi gond. Legalább kapcsolatban maradunk. Nem kell sok pénz.

Teljesen egyetértettem vele.

Teázunk a fa alatt ülő nővel. Élénk beszélgetést folytat Windy atyával, amit szemmel láthatóan mindketten élveznek. Ott ülök, és egy kicsit kirekesztve érzem magam.

Ugyanazzal a szédítő sebességgel megyünk vissza. Az úton a többiek gyorsan félrehúzódnak, ahogy közeledünk. Az út nagy részén szorosan behunyom a szemem. Amikor visszaérünk a hotelbe már régen sötét van. Kiszállunk. A parkoló üres. Windy atya megkerüli a dzsipet, és mindkét kezemet megragadja. Közelebb hajol hozzám, és azt mondja:

– Ha tényleg kapcsolatban maradunk, akkor meg kellene ismernie a hátsó fertályomat.

Meghökkenve nézek rá.

– Vagy esetleg nem érdekli a hátsó fertályom?

– Hát, nem nagyon.

– Vagy úgy, sajnálom.

Nyilvánvaló kiábrándultsággal elengedi a kezemet, beszáll a dzsipbe, int és egy búcsúdudálással elrobog.

Zavarodottan tértek vissza a szobámba. Ilyesmit nem várna az ember egy paptól, gondolom.

Éjjel az ágyamban, álomra várva hirtelen eszembe jut valami. Lehet, hogy a flamand szó valójában nem a hátsó fertályt, hanem a hátteret jelenti?

Az ország egészen vonzó részén járunk. Sok a víz, buja a növényzet, mindenféle marhák. Nem szegény vidék, ez az első reakcióm. Mit csinálunk mi itt?

Az iskolának nincsenek ablakai, de vannak rácsok. Mintha börtönben volnánk. Kintről lányok tucattjai lesnek bennünket. Általában senki sincs itt a hétvégéken. Szenttelenül bámulnak. Amikor visszanézek, visítva elszaladnak. Az egyik asszony felkel, kimegy és csendre inti őket. Ez segít, legalább egy ideig.

A földön ülök, körülöttem huszonöt nő. Fiatal és idős, mindannyian színes száriban. A nők szervezettek. Közösen harcolnak a jogaikért és egy jobb jövőért. Ezt mondták éppen nekem. Kissé megfoghatatlanul hangzik, ezért megkérdem:

– Tudnának néhány példát mondani?

Összedugják a fejüket, majd az egyikük feláll. A zsebkendőjét tekergeti. Zavarban van. Az adományozó eljött, hogy megnézzé a projektet, és fontos, hogy jó benyomásokkal távozzon. Nagyot nyel, mielőtt megszólal:

– Van egy út, ami kivezet a faluból, tejszövetkezetet alapítottunk, segítünk a fogyatékosoknak, és a nők színes ruhát viselnek.

Nehezen palástolom a meglepetésemet. Egy út, egy szövetkezet és a fogyatékosok. Nem látványos dolgok, de nem baj. De a színes ruhák? Mióta támogatjuk a divatozást? A divat biztosan nem változtat a helyi nők jövőjén.

– Hát – mondom nevetve –, most hallok először olyan fejlesztési projektről, ami a divatot támogatja. Tényleg olyan fontosak a színek?

– Igen – válaszolja az asszony határozottan.

Amíg élünk, tanulunk, gondolom. De mivel nem értek a színekhez, nem állíthatom, hogy szakértő vagyok. Amikor megpróbálok összerakni valamilyen divatos színösszeállítást – cipő, zokni, nadrág, ing, nyakkendő, felöltő –, általában kritika tárgyává válok. Mindig van valami, ami lerombolja az összhatást. De ha csak gondolkodás nélkül magamra kapkodik valamit, az senkinek se tűnik fel. Hogy alkothatnék hát véleményt a színekről? Mégis úgy döntök, hogy továbbmegyek:

– Meg tudná magyarázni nekem?

Az asszonyok egymásra néznek. Azon tanakodnak, hogy ki válaszoljon a kérdésekre. Egyikük vonakodva feláll. A kijelölt szószóló. Egy másik mellé lép és megfogja a kezét. Mindenfelől bátorítóan néznek rá, ahogy beszélni kezd. Könnyek szöknek a szemébe. Úgy ötven körülre saccolom.

– Harminc évvel ezelőtt halt meg a férjem. Biciklivel jött a falu felé, amikor elütötte egy autóbusz. Azonnal vége lett. A családjá nagyon jó volt hozzám, így boldog voltam ott. De, amikor megözvegyül az ember, csak fehéret viselhet. Ez itt a szokás. Senki sem tudja, hogy miért. Ha megkérdezi az embereket, a következő mesét fogja hallani. Több mint háromszáz évvel ezelőtt két herceg, akik ikrek voltak, beleszerettek két hercegnőbe, akik szintén ikrek voltak. A hercegek veszekedtek a hercegnők apjával, aki egy szörnyű zsarnok volt. A hercegnők az ő akarata ellenére hozzámentek a hercegekhez. Az apa erre olyan mérges lett, hogy háborút indított a hercegek ellen, és mindkettő elesett harc közben. A hagyomány szerint a hercegnőknek, akik megözvegyültek, vissza kellett térniük az apjukhoz, de erre nem voltak hajlandók. Ehelyett csatlakoztak a hercegek nővéréhez és tovább harcoltak. Végül legyőzték az apát, és felszabadították az alattvalóit. Há-

lából a nővér varázslatos fehér ruhát adott nekik, amit haláluk napjáig viseltek halott férjeik tiszteletére. A fehér ruha megakadályozta, hogy a két özvegy ismét szerelembe essen, megőrizte a tisztaságukat, és mindenkinek a tiszteletét kivívta a számukra. Azóta minden özvegy fehérret visel. A fehér megvédi őket. Szép történet, nem igaz?

Elhallgat és rám néz. Mi mást mondhatnék, minthogy: igen. Folytatja.

– Csakhogy a történet nem igaz. A fehér ruha csak nyomorúságot okoz. Mindenki látja, hogy özvegy vagy, és a férfiak azt gondolják, hogy megkaphatnak. Azt sem tudom, hányszor szólítottak már le férfiak. Az emberek nyilvánvalóan nem a tisztaságot látják az özvegyekben, hanem az ellenkezőjét. Mintha maga a rossz lennél. És tisztelet sem övez. Miután a férjem meghalt, többé nem hívtak meg az emberek. Sehova se mehetsz. Az egész életemet elvették tőlem. Mintha már nem is élnek. Ezt teszi a fehér ruha.

Nem folytatja. Hullanak a könnyei. Leül, vigasztalóan ölelgetik. Iszik egy korty vizet. Aztán összeszedi magát, és folytatja. Olyan boldog voltam két éve, amikor a nővérem meghívott, hogy jöjjenek el egy női csoport ülésére. Húsz éve ez volt az első alkalom, hogy valahová elengedtek. Az első este semmit sem szóltam. Nem mertem. De tovább jártam az ülésekre, és megpróbáltam felhívni magamra a figyelmet. Aztán egy este a nővérem felállt és azt mondta, furcsállja, hogy szinte soha senki nem beszél velem. Azon az estén sokat beszélgettünk az özvegyekről. Életemben először mertem felállni és valamit mondani. Ezután többször visszatértünk erre a témára. Szinte mindenki egyetértett, hogy a fehér ruha viselése csak bánatot és nyomorúságot okoz. A következő ülés előtt elmentem az iskola mögé, levettem a fehér ruhá-

mat, és felvettem a nővérem sárga ruháját. Vele együtt léptem be az ülésre. Nagyon izgultam. De mindenki örült, kivéve öt idősebb asszonyt, akik kiléptek. Később aztán visszatértek ők is. Ettől fogva színes ruhában jártam az ülésekre, mint a többiek. Csodás volt. Többé nem pusztán egy özvegy voltam. Egy évvel ezelőtt valamennyien együtt vettünk részt az alámerülésben. Már otthon felvettem a színes ruhámat, és a csoport valamennyi tagjával együtt mentem a falugyűlésre. Borzasztó volt. Az idősebb nők csúfoltak, a férfiak gúnyolódtak és leköptek bennünket. De rendületlenül ott ültünk, és amikor jött a következő gyűlés, ismét elmentünk. Egészen addig, míg már nem törődtek velünk. Két hónappal ezelőtt a falu tanácsa úgy határozott, hogy az özvegyek viselhetnek színes ruhát, amennyiben az elhunyt férj családja beleegyezik. Most van már néhány özvegy, akik nem járnak többé fehérben. És amikor meghal egy férfi, elmegyünk a családhoz és beszélünk velük. Ha fehér helyett színes ruhát adnak az özvegynek, akkor továbbra is viselheti a saját ruháit. Most, hogy már senki nem látja messziről, hogy özvegy vagyok, új életet kezdtem. Még a tejszövetkezethez is csatlakoztam. És egy fiatal özvegy nemrégiben újra férjhez ment. Most már minden lehetséges!

Befejezte, és ismét leült. Szemeit törölgetve néz rám. A története mélységesen megindít. Micsoda erő, micsoda harc, és micsoda győzelem! Nem rejtem véka alá, hogy nagy hatással volt rám a története, és hogy soha nem gondoltam volna, hogy a színek ilyen fontosak. A pillanat hevében hozzáteszem, hogy az iránta érzett tiszteletet kimutatandó, soha többé nem viselek fehér zoknit. Elmosolyodik.

– Nem okoz ez gondot Önnek? – kérdi.

– Á, dehogy! – felelem. – A fehér zokni úgyse passzol semmihez se.

OSZKÁR-DÍJAT A RAJONGÓIMNAK

Négy órai zötykölődés után valamin, amit itt még mindig útnak neveznek, végre megállunk. A többes szám Anilt, a sofőrt, az oktatási projekt igazgatóját, valamint engem fed. Nem messze a szemünkbe ötlük az egykori épület betonváza. A nagy fa alatt vagy hatvan fiú ül rozoga iskolapadokban. A padok katonás sorban állnak, és dugig vannak tömve. Az idősebb fiúk kényelmesen középen ülnek. A kisebbeknek kell szélre ülni. A szomszédjukba kapaszkodnak, hogy le ne essenek. A legkisebb fiúk a földön ülnek. Úgy a diákok felének van füzete és tolla. Előttük ócska katedrán egy tábla, mellette egy öregember. A táblára ír, majd bambusz botjával a földre csap. Érthetetlen hangok törnek elő a hatvan torokból. Megtanultak egy újabb betűt. Amint közelebb kerülünk, néhány fiú észreveszi, hogy a terepjáróban egy fehér ember is ül. A suttogás pillanatok alatt végigfut a csoporton, ahogy a tinta terjed az itatóson. Nagy hévvel integetnek. A tanár is felnéz, és nem kisebb hévvel integet. Azt szeretné, ha megállnánk és kiszállnánk, de mi továbbhajtunk. A hátsó ablakon át egy kissé sután integetek.

Anil magyarázza meg:

– Ez az állami iskola. Szerencse, hogy találunk ide tanárt. Időként egy hétre eltűnik. Taxisofőr is, és első az üzlet. A fiúk se járnak mindennap. Különösen az idősebbek maradoznak el, akiknek segíteniük kell otthon. Aratás idején csak a kicsik járnak. Nincsenek osztályok, sem kor szerinti csoportosítás. A tehetségesebb fiúk végül egészen jól írnak és olvasnak.

Évente csak öten vagy hatan kapnak bizonyítványt. És talán egy megy közülük tovább a városi középiskolába.

Még egy negyedóra, és megérkezünk a következő faluba. Leállítjuk a dzsipet, és elsétálunk a főtérre. A tér egy részét agyagfal veszi körül, amely elég alacsony ahhoz, hogy átlássak fölötte. Húsz lány játszik a játszótéren. Ugróiskola négyzeteit rajzolták a porba, mindegyikben egy betű van. Egymás után ugrálnak a négyzeten úgy, hogy közben egy szó jön ki. A kisebb lányok rövid szavakat formálnak szomszédos betűkből. A nagyobb lányok hosszabb szavakat. Tapsolnak, ha sikerül, és kicsúfolják azt, aki kilép vagy rossz betűre ugrik. Minden helyesen betűzött szót beírnak a füzetükbe. Közelebb lépek. A lányok még csak felém se pillantanak. Csak a két tanárnő veszi észre, hogy ott vagyok. Félénken mosolyognak, és gyorsan magukra húzzák a fátylukat.

Bemegyünk a kis iskolaépületbe. Csodálatos rajzok lógnak a falakon. Az egyik tanárnő kint marad a gyerekekkel. A másik velünk tart. Amint a munkájáról kezd beszélni, minden félénksége szertefoszlik.

– A legnehezebb dolog az apákat meggyőzni. Vagy a nagyapákat, vagy egy idősebb nagybácsit. Néha még az anyák sem örülnek. A házimunka megtanulásához nem kell iskolába járni. Ha férjhez mennek, az anyósuk mondja meg, mit hogy kell tenni. Nekem soha sincs módom rá, hogy magam beszéljek az apákkal – az igazgató beszél helyettem. Ha nem tudja meggyőzni a szülőket, akkor megyünk a következő faluba. Hivatalosan az állami iskolákban lányokat is tanítanak, de a lányok nem hagyhatják el a falujukat. Legalábbis addig, míg férjhez nem adják őket. Akkor meg már túl késő van. Így, ha nincs iskola abban a faluban, ahol laknak, nem jutnak ok-

tatáshoz. Hacsak mi nem biztosítjuk ezt a számukra. Én is a városból jövök. Ott külön iskolák voltak a lányok számára. A hét folyamán itt maradok és családomnál lakom. A hétvégén az apám értem jön a motorjával. Amikor a szüleim úgy döntenek, hogy ideje férjhez mennem, abba kell majd hagynom ezt a munkát. Elképzелhetetlen, hogy egy férjes asszony valahol máshol dolgozzon, ahol egyedül van. Ez az iskola három éve működik. Van egy iskolaszék, amit a szülők hoztak létre. Természetesen minden tagja férfi. De most, hogy látják, hogy a lányok mennyire élvezik az iskolát, a szülők is lelkesebbek lettek. Hogy meddig fog még működni? Nem tudom. Néha félek, hogy csak addig, amíg észre nem veszik, hogy a lányok többet tudnak, mint ők, hogy egyszer csak kérdéseket tesznek fel és saját véleményük lesz. Sikeresnek tekintem az iskolát, ha két éven belül az első lány levizsgázik, bizonyítványt kap, és megkapja az engedélyt a szüleitől, hogy középiskolába menjen. Akkor persze szükségünk lesz egy iskolabuszra. Addig azonban van még egypár év, amíg tervezhetünk. A faluból minden fiú jár iskolába. Volt ma tanár ott? Akkor szerencsénk volt. Várjon csak: mához három évre több lány fog levizsgázni, mint fiú. Akkor a szülők majd azt akarják, hogy a fiúkat tanítsuk. De ezt mi sose tennénk. Nem ezért indult ez a program!

Közben véget ért az iskola. A lányok mind hazamentek. Csak a két tanárnő maradt. Búcsúzáskor ismét félénkek lesznek. A tanárnőnek, aki kint maradt a lányokkal, van egy fényképezőgépe.

– Maga az egyetlen fehér ember, akivel találkoztam. Csak a külföldi filmekben látok fehér embereket otthon, a televízióban. Segít az angoltudásomat gyakorolni. Készíthetnénk egy

fényképet magával együtt? Akkor megmutathatnánk mindenkinek, hogy találkoztunk egy filmsztárral.

Tetszik az ötlet, beállok közéjük arcomon a legjobb filmsztár arckifejezéssel. A készülék kattant. Máris két rajongóval több. Az általunk finanszírozott iskolai program, amit a helyi templomok működtetnek, sokkal jobb, mint amit az önkormányzat biztosít. Természetesen tudjuk, hogy ennek nem kellene így lennie. Hosszú távon nem old meg semmit, és ehhez a meggyőződéshez minden vita során ragaszkodom. A szívem mélyén azonban nagyon elégedett vagyok a programmal. A lányok jobb képzéshez jutnak, mint a fiúk, és ki sajnálná ezt tőlük? Nem beszélve arról, hogy még belőlük is válhatnak rajongóim.

A VEZETŐ

Az ashram, a vallási közösség lakhelye nagyobb, mint gondoltam. Több tucat épület és egy nagy, üres tér. Az esti találkozó alatt érkezem. Zene, ének és ima. Ennek a Gandhi-követő közösségnek a vezetője ül a verandán lévő hintaágyon, előtte a földön a lakosok. Legalább kétszázan vannak. Nem akarok zavarni, inkább hátul maradok. A férfi, aki felvett a repülőtéren, előremegy és szól a vezetőnek. A vezető int, hogy üljek le mellé a hintaágyra. Nagy megtiszteltetés. Az ének elhallgat. Megvárja, míg odaér hozzá a mikrofon, és bemutat. Lelkes taps. A mikrofont a kezembe nyomják. Semmi különös nem jut az eszembe. Azt mondom, hogy örülök, hogy itt lehetek, és alig várom, hogy itt tölthessem a következő napokat. Mennydörgő taps – miután a vezető jelt ad. A találkozó két órán át tart. Ezután a vezető bemegy a szobájába. Két lány követi.

Másnap a vezetővel reggelizhetek. Ő beszél, én hallgatok. Harmincöt évvel ezelőtt Gandhi követőjeként került erre a vidékre. A feleségével együtt. Nem beszélték a helyi nyelvet. Aból éltek, amit alamizsnaként kaptak. Lépésről lépésre elkezdett segíteni az embereken. Először olyan konkrét ügyekben, mint az ivóvíz, az egészségügy és az oktatás. Ezt követően a sok földjogi konfliktus miatt a falusi népbíróságokon. Minden falunak saját bírósága van. Óriási siker. Már nem ügyvédekre és perekre költik a drága pénzt. A falvakban maguk oldják meg a problémákat. Ha nem tudják megoldani az ügyet, akkor az ashram esküdtszéke elé terjesztik. A vezető az elnök. Reggeli után indulok tovább. Részt veszek a népbíróság ülésén. Öt férfi és öt nő alkotja a bíróságot. Egy férfi áll előttük, aki veri a fele-

ségét. A nő válni akar, a férfi nem. Mindketten beszélhetnek. Aztán a család és a szomszédok következnek. Egyre nagyobb a zűrzavar. A végén a bíróság ad egy utolsó esélyt a férfinak. A házasságot még nem bontják fel, de ha még egyszer megveri a feleségét, fel fogják bontani.

A következő napokban több faluba is ellátogatok. Bárhová megyek, az emberek tisztelettel és szeretettel beszélnek a vezetőről. Neki köszönhetően sok minden megváltozott. Az indulásom előtti este újabb találkozó van a téren. A vezető hosszú beszédet mond. Érdeklődéssel nézem őt és az embereket. A nép imádja. Hirtelen kellemetlen érzés fog el. Megborzongok. Nem tudom, miért. Nekem is mondanom kellene valamit. Valami köszönetfélét. Nehezen megy. Tíz órakor a vezető a szobájába megy. Két lánnyal.

Egy év múlva kapunk egy vastag papírköteget a vezetőtől. Újságkivágások másolatai. Azzal vádolják, hogy teherbe ejtett egy 14 éves lányt, majd abortuszra kényszerítette. A meg nem született magzatot a szeméttelenen találták meg, állítják a lány szülei. Pert indítottak. Az újság szerint feministák egy csoportja támogatja őket. A vezető kísérelve diktált. Mindez más szervezetek mesterkedése, amelyek féltékenyek munkája sikerére. Hatalmas támogató tüntetéseket szervezett a falvakban. Magam előtt látom a lányokat. „A borzongás nem bizonyít semmit” – mondom magamban. Ezt a helyi bíróra kell bízunk.

Újabb újságkivágásokat kapunk a vezetőtől. A dologból országos ügy lett. Egy tekintélyes gandhista vezető, akit lányok szexuális bántalmazásával vádolnak. Úgy döntünk, hogy nem hivatalosan megkérdezzük más szervezeteket. Ez sem segít. Ahány válasz, annyiféle vélemény.

A vezetőt felmentették. A női szervezetek azt állítják, hogy megvesztegette a bírót. Az apaságát bizonyító DNS-tesztet, formai hibák miatt, a bíró nem vette figyelembe az ítélet meghozatalakor. A lány szülei nem fognak fellebbezni. Így döntött a falu népbírósága. A vezető ismét hatalmas szimpátiatüntetést szervezett. Írok a vezetőnek, hogy tiszteletben tartjuk a bíró ítéletét. Nem tehetek mást, minthogy megírom, örülünk neki, hogy felmentették.

Egy évvel később visszatérek Indiába. Találkozom egy régi ismerőssel. Egy másik projekt munkatársa. Ma este vele vacsorázom. Egyedül él. Vacsora után megkérdezem, mit gondol a vezető körüli zűrzavarról. Sokáig nem szól semmit, majd halkán beszélni kezd.

– Ismerem a vezetőt. Nyolc évvel ezelőtt majdnem egy évig dolgoztam neki. Minden este két lány megy velem. Egyikük eltűnt egy nap. Egy hónappal később véletlenül találkoztam vele egy másik városban. Azt mondta, hogy minden este meg kellett masszíroznia a vezetőt. Az ashramban mindenki tud erről. De ki fordulna a vezető ellen? Egy hónappal később ott hagytam. Máig szégyellem, hogy akkor nem tettem semmit. Fiatal voltam. Mit tehettem volna egyedül egy ennyire tisztelt vezető ellen? – A könnyein át néz rám.

Vigasztaló szavakat keresek. Bárcsak találnék egyet. Megnémít a döbbenet.

Visszatérek az útról. Értekezleten ülünk. Nem tudom, mit tegyek. Csapongó vita.

– Támogathatunk egy olyan projektet, ahol mindenki elhallgatja a visszaéléseket? Hivatalosan semmi sem bizonyított.

Szerencsére új irányelveket vezetnek be Indiára vonatkozóan. Kevesebb régióban fogunk dolgozni. A vezető régiója

kiesett. Az értesítésre nem válaszol. Az igazgatóhelyettes igen. Döntésünk nem okoz gondot. Találnak majd más támogatókat, hiszen a vezetőnek köszönhetően jó hírük van.

Három évvel később odajön hozzám egy munkatársnő. Hét évvel ezelőtt meglátogatta a vezetőt. Kitararította a házat és talált egy fényképet. A vezető a verandán ül a hintaágyon. Mellette egy lány. A vezető keze a szoknyája alatt, a lány lába között. Bámulom a képet. Ismét borzongás fog el. Egymásra nézünk. Ez nem bizonyíték. Együtt tépjük szét a fotót.

Öt évvel később ismét találkozom vele. Szép pályát futott be. Megkérdem tőle, tudja-e, hogy van a vezető. Sokáig hallgat, a kezét tördeli, majd egyenesen a szemembe nézve egyetlen mondatot mond.

– Az üres telken bentlakásos iskola épült falusi lányoknak, akik középiskolába járnak.

Nincs több kérdésem. A szemek néha eleget mondanak.

F É L E L E M

Úton a következő falu felé. Tiszta örület. A levelemben világosan megmondtam, hogy egy nap kettőnél több falut nem akarok meglátogatni, de úgy látszik, oda se figyeltek. Ma már a hatodik falu következik. És eddig semmivel sem lettem okosabb a villámlátogatások alapján. Túl sokat akarok mutatni neked. Néha nem tudok másra gondolni, csak, hogy minél nagyobb a szervezet, annál nagyobb ügyet csinálnak a látogatásokból. Az igazgató hátrafordul, és bátorítóan mondja:

– Már csak egy óra. Ez az utolsó falu mára.

Bólintok és kinézek. Az órám fél nyolcat mutat. Az út mentén kigyulladtak a tüzek. Főznek rajtuk. Nem vagyok éhes. Nincs rendben a gyomrom.

Elől valamin vitatkoznak. Az igazgató és a munkatárs valamiben nem ért egyet.

– Gond van? – kérdezem az igazgatót.

– Á, dehogy. Csak arról beszélgettünk, hogy hova megyünk.
– Ismét barátságosan mosolyog.

A vita egyre hevesebb.

– Én sokkal szívesebben mentem volna egy másik faluba – mondja, mikor kiszállunk. Már nem érdekel.

A termet gyönyörű vörös drapéria díszíti. Hatalmas a pódium. Rajta két szék és egy mikrofon. A generátor hangosan zúg. Három ember egy taligán tolt akkumulátorral, hunyorgó lámpával a homlokán biztosítja a világítást. Felmegyünk az emelvényre, és leülünk. Egyenesen előre nézek a sötétségbe. Az előtérben férfiak árnyképei. Hátrább csupa női sziluett.

Nyolc gyerek mászik fel a pódiumra. Mindegyiknél virágfüzér. A vendégfogadás gesztusa. Néhány perccel később a virágfüzerek a fülemig érnek. Szerencsére levehetem őket anélkül, hogy valakit megbántanék.

Az igazgató feláll. A hangja hallható, de rendszeresen elhal. Minden faluban ugyanazt a bevezetőt mondja el. Majd a szervezet részéről mond valaki egy pár mondatot, utána tea következik. Ha van idő, akkor feltehetek egy-két kérdést. A pódiumról, a mikrofon segítségével. Általában a beosztott munkatárs válaszol. Ma még egyetlen helybéli emberrel sem sikerült szót váltanom.

Az igazgató befejezte a beszédét. Lagymatag taps fogadta. Az árnyak felállnak. Egy fiatal nő hangját hallom. Elég szenvedélyesnek hallatszik. Nyilvánvaló, hogy valamin vitázik az igazgatóval. Lehet, hogy végül mégis érdekes esténk lesz. Odaintem a beosztottat, és megkérdezem, hogy tudna-e tolmácsolni.

– Minek jön még ide?

– Segítséget nyújtani.

– Nincs már szükségünk a segítségére.

– Ezzel nem értek egyet.

– Elég erősek vagyunk.

– De még annyi a teendő.

– Csak attól fél, hogy véget ér a projekt, és akkor elveszti a zsíros fizetését.

– Hogy mondhat ilyet?

– Csak a pocakjára kell néznem.

Nevetés. Az igazgató megfordul.

– Nem kell mindent lefordítania – mondja a mellettem álló nőnek, aki ezt is lefordítja.

Élvezem a helyzetet. Az emberek átveszik a projekt irányítását, és maguk döntenek el, hogy mi történjen. Kívánhatunk ennél többet? A projekt óriási siker!

Közben az igazgatót sarokba szorítják. Hirtelen így szól.

– Indulunk. Maga fáradt.

Így is van. Felállok, lemegyek a pódiumról, és közben elégedettséget érzek. Legalább van valami fogalmam a projektről. Utat adnak nekem. Egy asszonyt kivéve, aki elkezd nekem magyarázni. Barátságosnak hangzik. Az igazgatóra nézek. Vonnakodva fordít. Közelebb jönnek a világítók. Minden lámpa ránk irányul.

– Három éve itt járt egy kollégája.

– Lehetséges.

– Azt mondta, hogy a maguk országa sokkal kisebb, mint India.

– Így igaz.

– Miért ad egy ilyen kis ország pénzt egy ilyen nagy országnak?

– Mert gazdagok vagyunk.

– Éppen ezt mondta a kollégája is. Csak ennyit mondott.

– Mit szeretne még tudni?

– Még mindig gazdag az országa?

– Igen.

– Miért?

– Mert jó kereskedők vagyunk.

– De nem olyan jók, mint régen voltak.

– Hogy érti ezt?

– Fele annyira se kövér, mint a kollégája!

Mindenki nevetésben tör ki, beleértve engem is. Tetszik nekem ez a nő. Azt mondja az igazgatóknak és az adományo-

zóknek, amit gondol. Kihívóan néz rám. Az igazgató izzad. Véget vet a beszélgetésnek. A helyzet veszélyessé válik, ha az adományozót szidalmazták. Megköszöni a nőnek a hozzájárulását, és amilyen gyorsan lehet, kimenekít a faluból. Az autóban magyarázkodik:

– Most már látja, miért akartam másik faluba menni. Ennek az asszonynak túl nagy a szája. Nem képes csendben maradni. Mindig mindent jobban tud, és mindenre emlékszik. Hogyan is érhetnének el bármit is ilyen emberekkel?

Megértem az aggodalmait. Csak gondoljunk bele: szegény emberek, akik okosabbak nálad! Ha így lenne, el is akadna minden!

ÍGÉRETES KILÁTÁSOK

Kinézek az ablakon.

A látóhatár szélén havas csúcsok. Alattuk aranyló rizsföldek, amelyeket csak a kókuszpalmák és a vörös agyagból épített kunyhók tarkítanak. A lenyugvó nap rózsavörösen tüköröződik a vízen, miközben a sárga hold is fent van az égen. A messzeségben egy bivaly lépeget komótosan, nyomában egy ember fehér szarongban, a feje körül piros turbánnal.

– Kívánhat-e valaki ennél idillibb helyet? – gondolom magamban. – Vagy olyat, ami ennél többet ígér?

Körülnézek.

A terem tömve van. Legalább száz ember ül egymás hegyén-hátán. Egy fiatalember feláll, és a völgybeli életről kezd beszélni.

– Mindannyian a városban élő öt gazdag család földjeit műveljük. Az úgynevezett munkavezetőknek dolgozunk, amilyen ő is ott, ni.

Rámutat valakire, aki a közelemben ül. Pont ugyanúgy néz ki, mint a többiek. Ugyanaz a napcserzett arc, ugyanaz a vézna test, ugyanaz a szegényes ruházat. A fiatalember folytatja.

– Szinte mindig dolgozni kell. A föld termékeny, és sok a víz. Egy napi munkáért egy tál rizst kapunk, esetleg némi zöldséget vagy tejet. A fizetségünk többi részét visszatartják a munkavezetők a tartozásaink fejében. Ha pénzre van szükségünk, hogy például egy kanalat vagy egy pár szandált vegyünk, kölcsönt kell kérnünk. Még arra is kölcsönt kellett kérnem a munkavezetőmtől, hogy ezt a szakadt inget megvegyem. Itt senkinek sincs semmije. Még mindig a szüleink és a nagyszü-

leink adósságát törlesztjük. Még a munkavezetők is tartoznak a családoknak. És másnak nem dolgozhatunk, mert senki se alkalmazna bennünket, amíg nem fizettük ki a tartozásokat.

– Mennyivel tartoznak?

– Nem tudjuk.

– Mekkora kamatot fizetnek?

– Ezt sem tudjuk.

– Szóval nem tudják, hogy a tartozásuk csökken-e vagy növekszik?

– Nem.

– Ez pont olyan, mint a rabszolgaság – mormogom magam elé.

Nem tudom, mit kérdezhetnék még és mit is gondoljak. Lehet-e ennél reménytelenebb helyzet?

Kint autó áll meg.

Hirtelen mindenki elhallgat. Az emberek egymásra néznek. A rozoga ajtó kinyílik, és egy fiatalember lép be: csillogó szemüveg, aranyóra, gondosan vasalt fehér ing, élére vasalt fekete nadrág, ragyogó tiszta cipők.

– A tulajdonos fia – súgja a szomszédom.

A fiatalember gúnyosan végigmér. Éppen úgy bennem akad a szó, mint a többiekben. Ahelyett, hogy magabiztosan visznóznám a pillantását, nyelek egy nagyot. Félelem tükröződik a szememben, pedig tudom, hogy semmit nem tehet velem. Gyávának érzem magam. Mit gondolhatnak rólam ezek az emberek?

A munkavezetőnek ki kell mennie. Kiabálás, szitkozódás és ütések hangja hallatszik. A munkavezető több rizst adott a munkásoknak, mint amiben megállapodtak. Ez azt jelenti, hogy az előző aratásból kevesebb volt a haszon, mint amit

vártak. Azt mondja neki, hogy ha még egyszer ilyesmire vete-medik, ki lesz rúgva. Nem veszítheti el az állását. Neki is nagy tartozásai vannak.

Az autó elhajt. A munkavezető visszatér, leül, egykedvűen néz rám. Felteszek még néhány kérdést, de alig van válasz. Nem érdeklém többé az embereket. Felállnak, és visszamennek dolgozni.

Tanácsstalan vagyok.

Mindenki gúzsba van kötve. Ekkora nyomor ilyen virágzó környezetben! Úgy érzem magam, mint akit fejbe vágtak, nem úgy, mint a helyi egyház négy tagja, akik elkísérnek a projektlátogatásra. Este lelkesen beszélnek a munkájukról, mintha semmi se történt volna. Szilárdul hiszik, hogy megszabadíthatók ezek a rabszolgák. Országos törvény mondja ki, hogy a tartozások nem szállhatnak apáról fiúra. Az sem törvényes, hogy nagy földbirtoka legyen annak, aki a városban lakik. Semmi másra nem lenne szükség, csak hogy a sarkukra álljanak, és betartassák a törvényt. Ahhoz, hogy ez megtörténjen, el kell nyerniük az emberek bizalmát. Jó úton haladnak. Például azzal, hogy írni és olvasni tanítják a gyerekeket. Utána a szülők következnek. Megpróbálják egyfajta szakszervezetbe tömöríteni a munkásokat anélkül, hogy a városi családokkal összeütközésbe kerülnének. A munkavezetőket is beleértve. Ha ez bejön, kezdődhet a per. Először a tartozásokat kell törölni. Utána meg kell szerezni a föld tulajdonjogát. Van egy völgy, ahol már mindezt elvégezték. Nyolc évbe került. Az első két évben semmit nem tesznek, csak a bizalmat igyekeznek megszerezni. Ezt nem lehet sürgetni.

A szállodában ezeken a terveken és a siker esélyén töprengek: „Sokat kell még tennünk ezért a projektért. De nagyon ígéretes.”

A BÁTOR HADSEREG

– Itt írja alá – mondja kurtán a rendőr a papírra mutatva. Aláírom, és visszaadja az útlevelemet. Fél óra várakozásba került. A kapu felnyílik. Belépünk a bűnözők területére, ahol jól szervezett bandák terrorizálják és zsákmányolják ki a helyi népeiséget. Túl sokan vannak, a rendőrség nem bír velük. Többé már be se lépnek ide. Én pedig éppen ide tartok. Saját felelősségemre, mivel a hatóságok többé nem szavatolják a biztonságomat. Ezt írtam alá az imént.

A kapun túl nem változik a táj: száraz síkságok, ahol már szinte semmi nem terem meg. A nem megfelelő öntözés miatt a föld tiszta só. Utastársaim lazán beszélgetnek. Mintha nem lennének tisztában a veszéllyel. Az én idegességem is csökken. „Sok hűhó semmiért” – gondolom, úgy két órával a kapu elhagyása után.

Késő délután érkezünk meg a városba. Egyetlen egyenruhás rendőrt nem látok, de minden kereszteződésben áll egy katona.

– Nem furcsa egy kissé, hogy nem tudják garantálni a biztonságomat? – jegyzem meg útitársaimnak.

– Sose bízz a hadseregben – válaszol egyikük, és valamenynyien kacagásban törnek ki. Folytatjuk az utunkat, míg végül megérkezünk a célunkhoz. A ház tetején nagy, zöld betűkkel felirat hirdeti: Üdvhadsereg. Először a helyi parancsnokkal, egy ezredessel találkozom, aki fél órát tudott szánni rám. Elmagyarázza, hogyan működik az ő részlege, és milyen kapcsolatban áll a fővárosi központtal. Egységek, rendfokozatok és szervezetek kavarnak a bemutatóban örült sebességgel.

Gyanús, hogy hiányoznak az olyan szavak, mint a „szegénység” és a „nők”. Egész idő alatt az egyenruháját nézem, a kitüntetéseit számolgom, közben minden erőmmel igyekszem figyelni.

Egyszer csak befejezi. Meg se kérdezi, hogy van-e valami mondandóm, csak jelez egy századosnak, hogy kísérjen ki. A százados szeretné, ha kipihenném az utazás fáradalmait. Bevezet egy üres szobába, amelyben egy ágy van. A százados otthagya, becsukja az ajtót maga után. Szinte azt vártam, hogy be is zárja.

Este autóval kimegyek oda, ahol az Üdvhadsereg iskolája és klinikája van. Itt nem látni katonai egyenruhákat. Igazi no-go zóna, még a számukra is. A városi gerillaszabályok uralkodnak. Az erőszak miatt már réges-régen eltűnt a környékről minden más segély- vagy fejlesztő szervezet. Kivéve az Üdvhadsereget. A jó hadsereg nem egykönnyen adja meg magát.

A három helyi üdvhadsereges katona túláradó szívéllyel fogad bennünket. Öt éve nem találkoztak külföldi látogatóval. Hamarosan elindul a sztörizás. Rablások, unatkozó fiatalok, akik a hecc kedvéért lelövik egymást, rivális bandák, zsarolás, harcok a hatóságok ellen, anarchia, nemi erőszak. Káosz és nyomor, semmi más. A felkelés két egymással vetélkedő iszlám mozgalom konfliktusából nőtt ki, de ma már a környék feletti uralom a tét. Az itteniek többsége számára az elköltözés szóba se jöhet. Hová is mehetnének?

Ugyanakkor a három katona, a tanár és két nővér mindent megtesz, ami tőle telik. A tanár még mindig minden este olvasásleckét tart a fiúknak. A lányok már nem járnak. Túl veszélyes kimerészkedniük az utcára. Leülök az osztályteremben.

Hat szempár szegeződik rám. A tanár szigorú. Inkább kiképzést tart, nem tanít. Régimódinak tűnik a módszere. Az iskola után átmegyünk az egészségközpontba. Csend van. Nem sokan veszik a bátorságot, hogy felkeressenek egy keresztény szervezetet. A nővérek a munkájukról mesélnek. A harcok közti nyugodtabb időszakokban kimennek a környékre, ételt osztanak a szegényeknek, és ápolják a betegeket. Közegészségügyi tájékoztatást egyáltalán nem adnak. A helyi vezető nem tartja ezt szükségesnek.

A tanár irodájában a programokról beszélünk. Egyszer csak egészen közeli lövések hangját halljuk. A nővér eloltja a szobában a villanyt. Finoman szólva nem érzem jól magam. Vagy fél óra múlva abbamarad a lövöldözés. Ismét felgyújtjuk a villanyt, és folytatjuk a beszélgetést, mintha mi sem történt volna. Megmondom nekik, hogy csodálom a bátorságukat, hogy folytatják a munkát ezen a környéken.

– Isten vezet bennünket – válaszolják.

Látszik, hogy ezzel mindent elmondtak. Azt se rejtem véka alá, hogy a programjaikhoz használt módszereket némileg divatjamúltnak tartom. Nagy meglepetésemre teljesen egyetértenek velem. Számos ötletük van, hogy lehetne javítani a dolgokon. Egy hadseregben azonban a közlegényeknek nincs sok szava. Azt javasolják, hogy a kritikai észrevételeimet beszéljem meg a helyi parancsnokkal.

Úgy döntünk, hogy biztonságosabb, ha az éjszakát náluk töltöm. Kapok egy priccset a tanár mellett. Öt óra körül újra kezdődik a lövöldözés. Amikor elválnak, nem győznek dicsérni, hogy voltam elég bátor kijönni erre a környékre. Azt bizonygatják, hogy a kényelmetlen ágy miatt nem aludtam jól, nem azért, mert félttem.

Az Üdvhadsereg nemzeti központjában találkozom a központi vezetéssel. Őrnagyok, századosok és egy új ezredes. A megbeszélés az Üdvhadseregnek oktatási és egészségügyi programokra nyújtandó segítség körül forog. Nem tudom, azzal kezdjem-e, hogy mennyire csodálom a katonáik bátorságát, vagy a régimódi módszereik bírálatával. Az új ezredes megelőz. Hat hónapja nevezték ki Londonból, ahol addig dolgozott. Energikus angol, aki Afrikában szerzett tapasztalatokat az Üdvhadsereggel. Szenvedélyesen érvel: több beleszólást az alacsonyabb rangúaknak, az emberek nagyobb mértékű bevonását a programokba, a közkatonák által végzett munka komolyabb elismerését, és világos, mérhető eredményeket kíván. Pontosan erről van szó. Átszervezi az Üdvhadsereget. A közlegényeknek nagyobb befolyása lesz, és a központ koordinál, nem pedig parancsokat oszt. Amikor befejezi, mindenki egyetértően bólogat. Biztosítom róla, hogy teljes szívvel támogatjuk a reformokat.

A következő két évben új szelek fújnak az Üdvhadseregben. Kutatások, továbbképzések és műhelyek szerveződnek. A programokban alkalmazott módszerek és maga az Üdvhadsereg szervezete teljesen átalakul. A közlegények lelkesek. És mi is lelkesedünk.

Csak később akad meg a folyamat. Az őrnagyok és századosok panaszkodnak, hogy nincs ráhatásuk a működési elvekre, és fújni kezdik az ezredes terveit. A helyzet hamar kezelhetetlenné válik. Egy másik ezredes váltja fel, aki kivonja az Üdvhadsereget a veszélyes környékekről. Az új oktatási és egészségügyi programokat felfüggesztik. Visszatér a régi rend.

Nem marad más feladatunk, mint pénzt adni. Végül is a hadsereg megadta magát.

ÁLMATLANUL

Ahogy leteszik a párnára a fejüket, azonnal álomba zuhannak, és egyik a másik után horkolni kezd. Elképzelni sem tudtam, hogy öt férfi ilyen hangzavart képes csinálni.

A kunyhó nagyon alacsony. Ha kinyújtom a kezem, elérem a tetőt. Ügyes szerkezet, bambuszrudakból és pálmalevelekből összetákolva. A hold besüt a réseken. A fa ajtó félig nyitva. Megnézem az órám. Tíz múlt valamivel. Itt ez az éjszaka közepe. Elfordítom a fejemet, és kipillantok. Négy nő sutyorog a parázsló tűz körül. Mintha félnének, hogy zavarják a férfiakat. Engem nem zavar a beszédük. A monoton dobogás sokkal idegesítőbb. Megpróbálok rájönni, mitől származik. A nők felől jön. Egy fatálat ütögetnek egy bottal. Mintha valamit aprítanának. Talán gabonát, hogy lisztet készítsenek. De miért az éjszaka közepén?

Ismét az órámra nézek. Negyed egy, és még egy szemhunyást se aludtam. Ez a látogatás is jól kezdődik. De legalább a horkolás csillapodik. És az asszonyok is halkabbak. Most már csak néha szólnak egymáshoz. A tűz majdnem kialudt, és a hold is alacsonyan jár. Nincs szükségem a holdfényre, hogy tudjam, még mindig dolgoznak. Ugyanaz a dobogás folytatódik.

Fél kettő. Az ütögetés végre abbamaradt. Mindenki alszik, engem kivéve. Forgolódom. Fáj a hátam. Az sem segít, ha az oldalra fordulok. Megpróbálok hason feküdni. Soha nem fogom megérteni, hogy képesek a szárított agyagból készített ágyon aludni. Tulajdonképpen ez nem is egy ágy, csak a padló megemelt része. Hiányzik a párnám. Az itteni emberek jóval

alacsonyabbak, mint én a 185 centimmel. A lábam lelóg. A kutya felébred, és elkezdni nyalogatni. Rásziszegek:

–Takarodj! – de nem törődik velem. Így felhúzó a lábaimat és felülök az ágyon.

Semmit sem akarok hallani. Összeszorítom a szemhéjamat, és megpróbálok visszaaludni. Még csak fél öt van. A nők sutognak. Már fenn vannak. Az ütögetés újra kezdődik. Rendjén van ez? Még teljes a sötétség odakint. Sose alszanak? Újabb hangok: súrolás és csobbanás.

Háromnegyed hat. Odakünn már nagy a nyüzsgés. Most hallok először férfihangot. Egy élénk nyújtózkodás és ásítások. A kutya morog. Valaki krárog. Hálótársaim egymás után kelnek fel és mennek ki. Valamivel később bejön egy asszony. Úgy teszek, mintha aludnék. Egyszer csak furcsa szagot érzek. Forró gyógynövénytea gőzölög az ágyam mellett. Nem akarok udvariatlan lenni, így megiszom. Kellemes íze van.

Csattanás. A fejem fölött kivágódik az ablak. Kinyitom a szemem, és átélem életem legnagyobb megrázkódtatását. Közvetlenül fölöttem egy hatalmas lófejet látok. Két óriási szem kémlel. Hirtelen magamhoz térek, de egyetlen porcikámat se merem megmozdítani, nehogy a ló kiharapjon belőlem egy darabot. Legalább fél órán át fekszem mozdulatlanul. Akkor bejön egy asszony, és elvezeti a lovat. Én pedig elindulok dolgozni.

Magam köré tekerek egy takarót, lehajolok és kilépek. Fél nyolc van. Ők már javában dolgoznak. Mármint az asszonyok. Megfejik a teheneket, felsöpörnek, elmossák az edényeket, tüzet gyújtanak, kavargatják a gyöngyöző üstöket és vigyáznak a gyerekekre. A szobatársaim egy fa alatt ülnek. Barátságosan bólogatnak, és a fürdőszoba felé mutogatnak.

Négy hevenyészett gyékényszőnyeg feltámasztva, alig egy méter magasak, és egy földbe vájt lyuk. Egy asszony egy csöbör forró vizet hoz. Közvetlenül a tűzről. Nagyon igyekszem, hogy tisztán bújjak elő. A véce a folyóparton van. Egy kisfiú mutatja az utat. Egészen közel jön, és utána csak ott áll, semmi kétség – kíváncsian. Talán még soha nem látott fehér feneket.

Nyolc harminc. Az asszonyok banánleveleken rizskását és zöltséget szolgálnak fel. Ínycsiklandóan finom reggeli. Belül lángolok. A kutya odajön és leheveredik mellém. A ló is visszatért és ismerősként pillant rám. Viszonzom a pillantását. Szerencsére a férfiak nem szeretnek a reggelinél beszélgetni. Utána csevegünk egy keveset. Az asszonyok egy része tovább dolgozik, a többi elindul a mezőkre.

Elindulok. Hosszú út áll előttünk. Integetek barátomnak, a lónak. Semmi válasz. A kanca úgy néz ki mintha állva aludna. Lehet, hogy ezt a tudományt a helyi asszonyok is elsajátították.

– Egy óra, és ott vagyunk! – állapítja meg vidáman az igazgató, és rám pillant.

– Bárcsak öt percre be tudnád fogni a szádat – motyogom.

– Szóltál?

– Csak annak örülök, hogy mindjárt ott vagyunk.

Lehunyam a szemem és megpróbálom becsukni a fületem is. Mennyi információt tud egy ember feldolgozni? Öt hosszú órája dumál a projektről. Körüljárta a régiót, a célcsoportot, a helyi politikai viszonyokat, a nemzetközi környezetet és pár tucat egyéb témát. Én csak bólogatok.

Az éjszakai portás kinyitja a kaput. Belépünk a nappaliba és leülünk. A felesége itallal kínál. Savanykás, fehér üledék van az alján. Rossz ízű. Legközelebb okosabb leszek és nem kérek. Nézzük csak, mi ez. Az üvegen a címkén ennyi áll: Mr. Pik. Idétlen név egy itálnak. Felnevetek. Mindketten csodálkozva néznek rám. Hirtelenjében nem jut eszembe semmilyen udvarias magyarázat, végül nem mondok semmit. Szinte hallom a gondolataikat: „Micsoda örültet küldtek hozzánk megint?”

Nagy nehezen legyűröm az üveg tartalmát. Azt mondom nekik, hogy Mr. Pik finom volt, és most lefekszem. Az arcukra egyértelmű kétségbeesés ül ki. A másik szobában egész este harminc munkatárs várakozott. Nem tehetnek róla, hogy ilyen későn értünk ide. Mindenképpen beszélnem kell velük. Ha csak pár mondatot is. Döbbenet nézek az igazgatóra. Nem várhatja, hogy éjjel egykor nekiálljak megbeszélést tartani. Pedig nyilvánvaló, hogy éppen ezt várja. Megkérdezem, hogy kaphatnék-e egy csésze kávé egy újabb Mr. Pik helyett, és

bemegyek a szobába. Senki sem látszik álmosnak. Az emberek beszélgetnek és nevetgélnek. Amikor megpillantanak, hirtelen csönd lesz. Letelepszem hozzájuk a padlóra, szürcsölöm a kávémat és felteszek néhány kérdést. Fél óra múlva heves vita közepén vagyunk. Elszabadul a beszélgetés, és a vita órákon át folytatódik. Félholt vagyok a fáradtságtól, és mind jobban elkeserít a sok képtelenség, amit hallok. Nyilvánvaló, hogy ők is így éreznek.

– Nem a mezőgazdasági projektben alkalmazott eljárásokról van szó, hanem a tulajdon igazságos elosztásáról. Miért nem képes ezt megérteni?

– Értem én, de ha javítani akarjuk a föld- és vízgazdálkodást, akkor először az eljárásokkal kell törődni. Egy kicsit haladhatunk itt is, ott is – az egész vízgyűjtő területtel foglalkozni kell.

– Ez lehetetlen. A nagygazdák osztályellenségeink. Nem működhetünk együtt velük.

– Akkor akár ne is csináljunk semmit. Hogy akarják megoldani az eróziót?

– Először a szegénységet kell felszámolni.

– De hogyan?

– Úgy, hogy a dolgozóknak nagyobb politikai befolyást adunk.

– Ehhez nincs szükség egy mezőgazdasági projektre.

– Már hogyan lenne!

– Szerintem nincs.

– Semmit sem tud semmiről. Soha nem járt még itt.

– Ez nem jelenti, hogy nem tudom, miről beszélek.

És ez így megy órákon át. Sehová se lyukadunk ki. Az ő marxista frázisaik ütköznek az én szakmai érveimmel. Hajnali fél ötkor az igazgató véget vet a vitának. Nyilvánvalóan bosz-

szús. Először furcsán viselkedem, amikor a felesége felajánl egy italt, most meg egyértelmű, hogy nem értem a projekt lényegét.

Két órával később egy csésze forró tea van az ágyam mellett. Ma kimegyünk a terepre megnézni, mi is a helyzet. A kútnál mindenki elég barátságos, egyből odaengednek. Megmosakszom és felöltözöm. A reggelinél alig beszélünk.

Egész nap a területen bolyongunk. Eleinte elég barátságos a légkör. Körbenézek, ők meg engem néznek. Amikor megérkezünk egy földből készült gáthoz, amit az esővíz felfogására terveztek, a vita kiújul. Büszkék rá, hogy csak a farmon dolgozók nyernek vizet a vízgyűjtőből. Én úgy gondolom, hogy máshová kellett volna építeniük a gátat. Ha összefogtak volna a közelben élő földművesekkel, sokkal több esővizet gyűjtettek volna. Megpróbálom elmagyarázni, hogy így mindenki sokkal jobban járt volna. Nem értenek egyet. A dolgok nem javulnak meg egyetlen nap alatt.

Este megint összeülünk. A légkör egyértelműen feszült. Mintha ellenségek lennénk. Eltöprengek a helyzeten. Nem vagyok képes felfogni, hogy vannak még emberek, akik hisznek a klasszikus osztályharcban. Teljes örület, és teljesen elavult dolog. Mit gondol ez a szervezet, mégis mit csinál?

Meggondolatlanul, szarkasztikusan azt mondom:

– Tehát, ha jól értem, akkor a nagygazdák a földtulajdonosok között az ellenségek osztálya, a kisgazdák pedig a földtulajdonosok között az összetartó munkásosztály képviselői?

Az igazgató meglepetten néz rám, és fordítja, amit mondok. Suttogva tárgyalják meg a választ. Én pedig azt gondolom, hogy most mindent elrontottam. Miért is nem tudom tartani a nagy pofámat.

Ezután az igazgató nekikezd.

– Na, csakhogy megértette. Pontosan erről van szó. A föld egészen mást jelent azoknak a gazdáknak, akiknek rengeteg földje van, és azok számára, akiknek csak egy kis darab. Ha egyszer ezt megértette, akkor leülhet, és eldöntheti, hogy mit tegyen ez ügyben. Mondja meg nekünk ismét, maga szerint mit tehetnénk, hogy javítsuk a programokat.

Nem világos, hogy mire gondol, de örülök, hogy abbahagyta a frázisok pufogtatását. Az ezt követő vita ismét az éjszakába nyúlik. De most már figyelünk egymásra. A lehetséges megoldásokról beszélünk, és egy sor egészen újszerű megoldásban egyetértésre jutunk. Azon ritka esetek egyike ez, amikor a látogatás során nem emlékeztetnek folyton arra, hogy én az adományozót képviselem. Együtt dolgozunk a valódi jobbításra. Ennél már nem jutunk előbbre.

A kapcsolatok termékenyek maradtak. Egy csomó informális konzultáció. Sohasem árultam el nekik, hogy az osztályokra vonatkozó megjegyzésem igazából csak egy szójáték volt. Nincs jelentősége. Ki állítja, hogy tökéletesen meg kell értenünk egymást?

AZ ADOMÁNYOZÓ MEGŐRÜLT

Te jó ég!

Nem tudom kibogozni az értelmét. Tulajdonképpen egy csomó süketelés az egész. Suta mondatok frázisokkal teletömve, ennyi az egész. Idétlen projekt. Félreteszem a jelentést. Úgy érzem, nem vagyok képes most a továbbiakkal foglalkozni. Úgy döntök, hogy valami érdekeset csinállok.

Az egész délutánt egy értekezleten töltöttem. Eltelt egy újabb nap az irodában.

A ruhám beleakad egy tüskés bokorba. Szűk az átjáró. Az egész falut tüskés bozót veszi körül, hogy távol tartsák a környéken kóborló vad elefántokat. Roy, a projektvezető még egy fényképet csinál rólam. Kicsit furcsának tűnik nekem, de mindegy. A projekt kedvéért vagyok itt, nem érte.

Kulturális bemutatót szerveztek a számomra. Nem pontosan az, amire vágytam – jobban szeretek beszélgetni, mint nézni valamit. De ez megint más. Tulajdonképpen kimondottan érdekes. Tizenkét férfi áll egy körben. Mindegyiknek a fején van egy csomó piros toll, és mindkét kezükben két bot. Tánc közben összeütik a botokat, egyre gyorsabban és gyorsabban, egyre bonyolultabb ritmusban. Mindenki időben tapsol. Bekapcsolódom én is. Sokszor magamban tapsolok. A ritmus számomra nem értelmezhető.

A program következő része. Az egyik ember énekel, majd mindenki bekapcsolódik. Szinte olyan, mint egy zsoltár. Csak éppen mindenki nevet. Az előénekes meg-megfordul, és valaki másra mutat. Az események felgyorsulnak. Royra kerül a sor. Szívből élvezem az egészet. Roy után az énekes következik, és

elém áll. Mindenki kiabál. Roy fordít. A tömeg minden sort nyilvánvaló élvezettel elismétel.

„Messziről érkezett.”

„Sokkal magasabb, mint mi.”

„Fekete szőr nő a fehér karjain.”

„Vicces szemüveget visel.”

„Sárgák a fogai.”

„Nem mosta meg a haját.”

„Még nálunk is bolondabb!”

Az utolsó sort négyszer ismételték. Mindenki nevetett. Talán egy kicsit túl harsányan. Kezdem kényelmetlenül érezni magam. Hülye projekt. Jó, hogy már indulnunk kell. Mielőtt sötét lesz, és az elefántok birtokba veszik az utakat.

A következő napokban biztató történeteket hallok a különböző falvak lelkes lakóitól. A projekt valóban jelentős mozgalommá növekedett. Ahová csak megyünk, helyi csoportokba szerveződnek a szegények. Az asszonyok éppen olyan aktívak, mint a férfiak. Mindenféle problémával foglalkoznak: a minimálbérrel; az élelmiszer-támogatással; a felvásárlók és a korrumpt közszolgák elleni küzdelemmel; és természetesen a földdel kapcsolatos jogokkal. Ez az utolsó kérdés foglalkoztat a leginkább. Ezek az emberek nemzedékeken át dolgoztak a földeken, de sohasem a sajátjukon. Most már húsz olyan falu van, ahol a földet a szegények nevére írták. A rájuk íratott föld után kaphatnak mezőgazdasági szaktanácsot vagy bankkölcsönt. Mindenki büszke és tele van bizakodással. Lehet, hogy végül is mégsem olyan rossz ez a projekt.

Beszélek a vezetőséggel. Röviden összefoglalják, milyen új szerződést javasolnak. Most, hogy a föld tulajdonjoga rendezett, a húsz falu családjainak még egy utolsó segítségre van szükségük. Kölcsönre a kerítésépítéshez, hogy a vadállatokat

távol tudják tartani. Enélkül nem sok maradna a termésből. A bankkölcsön felvétele azonban túl sokáig tart. Most van szükségük a pénzre, hogy a következő esős évszak előtt felhúzhassák a kerítések. És amikor visszafizetik a kölcsönt, a pénzt más falvak támogatására lehet felhasználni. Megtárgyalták a terveket a mozgalom vezetőivel. Mindenki egyetértett. Mindent alaposan átgondoltak. Háromszor akkora összeget kérnek, mint az előző szerződésben. Sikerre számítanak.

Az összeg nagyon soknak tűnik, de úgy érzem, bizonyítanom kell nekik, hogy megbízom bennük. Megígérik, hogy dolgozni fognak a jelentéseken. Három hónappal később minden különösebb vita nélkül jóváhagyjuk a projektet.

Te jó ég!

Egy újabb használhatatlan jelentés, kétségkívül ugyanannak az embernek a tollából. Valószínűleg nem találtak mást, aki megírja. Se füle, se farka. Jó, hogy ott jártam, és így tudom, hogy minden rendben van. De az elég nagy baj, hogy a pénzügyi jelentés nem stimmel. Nem derül ki, hogy működik a hitelezés. Már a második évben. Raonak egyszerűen vissza kell mennie és beszélnie kell velük. Az irodája nincs messze a projekt területétől. Már korábban is segített nekünk. Kiváló konzultáns.

Rao befejezte a jelentését. Nem akarja, hogy aggódjak, ezért inkább felhív.

– Teljes káosz van. Hosszú sorok álltak. A kölcsönöket nem fizetik vissza. Úgy látszik, hogy a mozgalom irányítói nem képesek a pénzt megfelelően kezelni. Most ismét a projektre szorúlnak. Ez nagy visszalépés. A vezetőség lemondott. Roy az összeomlás szélén. Jóvátehetetlen a kár. Az egyetlen megoldást abban látom, hogy nem küldünk több pénzt. Miért hagytál jóvá ekkora összeget?

Hazafelé vezetek. Egy dal jár a fejemben.

„Túl lelkes volt.”

„Elvesztette a tisztánlátását.”

„Túl sok pénzt adott nekik.”

„Idétlen képe van.”

„Még nálunk is bolondabb!”

IGEN IS, MEG NEM IS

– Nem dolgozhatsz mindennap látástól vakulásig! Ha szükség van némi feltöltődésre, mindenképpen látogasd meg Joseph tiszteletest! – tanácsolta a kollégám nem sokkal azelőtt, hogy Indiába indultam.

A tiszteletes alacsony, sovány, és fekete. Ragyog a tekintete. Úgy negyven lehet. Fehér reverenda és szandál. Körülvezet a házában. Két szoba és egy parányi konyha.

– A fürdőszoba arra van – mondja mosolyogva, és a kútra mutat az udvaron. – Nincs szükségem ennél többre, különben úgy érezném, hogy túlságosan eltávolodtam a szegényektől.

A verandán telepszünk le. Egy kókuszdiót hoz nekem, kilyukasztja és szívószálat dug bele. Finom a friss kókusztej. Délután öt óra van. A nap lemenőben vörös fényfüggőnyt von a kókuszpálmák mögé. Távolról a tenger morajlása hallatszik. Nyugalom tölt el, és teljesen otthon érzem magam.

– Miért dolgozik az ICCO-nak? – kérdezi barátságosan.

A kérdés meglep, hirtelenjében nem is tudom, mit válaszoljak. Szerencsére nem is vár választ.

– Nagyon szépnek és békésnek tűnhet itt minden, de a látogatás csal. Ez csak a természet. Itt harc folyik, harc az elnyomás ellen. A páriák a magasabb kasztok ellen, a szegények a gazdagok ellen, a nők a férfiak ellen. Még az én egyházam sem mentes a harcoktól. Keményen meg kellett küzdenünk például azért, hogy az alacsonyabb kasztbeli keresztényeket a templom melletti temetőbe temethessük.

– De a keresztényekre ugye már nem vonatkozik a hindu kasztrendszer? – kérdezem meglepve.

– Bárcsak így lenne! Azon nem lehet változtatni, hogy valaki egy bizonyos kasztba született bele. Te odatartozol, és ennek semmi köze a valláshoz. Én magam is pária vagyok. Ezért egyesek – még a saját egyházamból is némelyek – lenéznek. Olyan ez, mint egy kéz: az ujjak a magasabb kasztok, a hüvelykujj pedig a kaszton kívüli pária.

Kiterjeszti az ujjait előttem.

– Látod a távolságot a hüvelykujj és a többi között? Vannak, akik úgy gondolják, hogy ez mindig megmarad. Azt mondják, hogy az Isten így teremtette az Embert.

Elhallgat egy pillanatra, mintha időt akarna adni nekem, hogy belegondoljak.

Kisvártatva nagy hévvel folytatja:

– Én azt mondom nekik, hogy addig van ez így, amíg nem szorítjuk ökölbe a kezünket, mert az ujjak összetartoznak. Az öklöddel harcolni tudsz. Felveheted a harcot a szegénység és a kizsákmányolás ellen. Akárcsak az itteni halászok, akiknek meg kell küzdeniük az óceánt kirabló hatalmas japán hajókkal. A halászok tömegmozgalma egyre erősebb. Több ezren vesznek részt benne, akik mindenféle vallást és kasztot képviselnek. Sikertült már több nagy hajót kiűzni a halászvizeinkről. Ezenkívül ott vannak az általunk felállított szövetkezetek, így képesek vagyunk a kormány által kiosztott földet megművelni. Az a legjobb, hogy saját magunkért harcolunk. Szolidaritásra van szükségünk, nem pénzre, hogy létrehozassunk egy forradalmi élcsapatot, amely nemzetközi szinten harcol ki változást. Ahogy Marx megjósolta.

– Szóval még marxista is?

– Mit ért azon, hogy „is”? – néz rám meglepetten.

– Hát, eddig kiderült, hogy pária és keresztény, nem?

– Születésemnél fogva kaszton kívüli pária vagyok, hitem szerint keresztény, a marxizmus a politikai meggyőződésem. Nem olyan bonyolult ez, igaz?

– Hát... – mondom.

Kérdőn néz rám.

– Úgy értem, hogy igen is, meg nem is – magyarázom.

Mosolyog.

Az este érdekesebbnél érdekesebb történetekkel telik. Csatlakozik hozzánk néhány halász, viharvert, erős alakok. Mindenféle szóba kerül. Egyikük azt mondja:

– Azt kell tenned, amiben hiszel.

Fél kilenc körül felkerekednek. Menni kell dolgozni.

– Ott mennek a híveim – mondja Joseph tiszteletes. Büszkeség van a hangjában.

– Hozhatok még egy kókuszdiót? – kérdezi, és kimegy, mielőtt válaszolhatnék.

Ott üldögélek magamban, hallgatom a tenger távoli morajlását.

Elégedetten szürcsölöm a kókusztejet. Joseph tiszteletes rendületlenül folytatja:

– Remélem, nem gondolja, hogy a pénz megoldhatja a szegények problémáit. A maguk társadalmában még nagyobb változásra van szükség, mint a miénkben. Sokkal nagyobbra. Mondja, milyen házban lakik?

A szemeim előtt megjelenik nagy házam a tágas kerttel. De most se várja meg a választ.

– Természetesen nem irigylem magától a szép házát – mondja. – Amíg folytatja a harcot a kizsákmányolás és az igazságtalanság ellen. Nem bírom az olyan embereket, akik a fejlődés támogatásában egyszerűen csak a munkát látják. Az

ilyen alakok senkinek se használnak. Teljesen haszontalanok. Csak akkor fog bármi is megváltozni, ha éjjel-nappal egy jobb világért dolgozunk.

Ránézek. Az est folyamán egyre dühösebb és ingerültebb lett.

Egész idő alatt csak ő beszélt.

Jóformán egy szót se tudtam szólni.

A feltöltődésből egy kénköves tüzet ígérő prédikáció lett.

Elmenőben még utánam szól:

– Menjen tovább és folytassa a küzdelmet a jó ügyért!

Úgy hangzik, mint egy parancs.

Választ nem vár.

De válaszolok:

– Hát...

Nincs mosoly.

Még kétszer találkozom Joseph tiszteletessel.

Aztán többször nem.

Nincs időm.

Túlságosan elfoglalt a munkám.

TARTALOM

A fordító előszava a magyar kiadáshoz	5
Előszó	7
Tulipánok Indiában	11
Felkészülés az életre	15
Kókuszdió és sárgarépa	19
Csalóka álmok	23
Iskolatej	27
Jókor, rosszkor	31
Hit az éhezésben	35
Zöld kavics	39
Sziklaszilárd meggyőződés	43
Hús lábujj	47
Éljen Pakisztán!	51
Szegénység és a környezet	57
Rongy eladó	61
Kék horgolás	65
Hátsó fertály	69
Fehér zokni	73
Oszkár-díjat a rajongóimnak	77
A vezető	81
Félelem	85
Ígéretes kilátások	89
A bátor hadsereg	93
Álmatlanul	97
Mr. Pik és Marx	101
Az adományozó megőrült	105
Igen is, meg nem is	109

Kiadó: Wesley Kiadó
1086 Budapest, Dankó utca 11.
Felelős kiadó: Iványi Gábor
Tördelés és borító: Büki Flóra
Olvasószerkesztő: Szilasi Éva

Peter Goedhart agrármérnök, aki 1985-től évente több alkalommal látogatott el Indiába, Pakisztánba és Nepálba egy holland egyházközi segélyszervezet szakértőjeként. Könyve bepillantást enged az ottani élet olyan rétegeibe, amelyek a turisták számára legfeljebb sejthetők. Tükröt tart a jólétben élő Európaiak elé. Önvizsgálatra készíti a segélyprogramok szervezőit és a támogató intézményeket. A szegénység olyan mélységeire irányítja a figyelmünket, amilyennel soha nem szembesülünk, közben megmutat néhányat a szociális munka buktatói közül. Hiába játszódik mindez több ezer kilométerre egy „egzotikus” országban, belevonódunk a történetekbe, átérezzük mind a segítők, mind a megsegítettek reménytelen helyzetét, osztozunk apró sikereikben.

A könyv egyszerre mély és szórakoztató. Az emberszeretet mellett humorral vannak fűszerezve a történetek. A kritika bőséges öniróniába csomagolva könnyebben elfogadható, és talán ezért is érezzük úgy, hogy a kudarcok ellenére nem lehet feladni az erőfeszítést, hogy a legelesettebbek, legszegényebbek számára jobb körülményeket teremtsünk.